

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia 19 grudnia 2025 r.

Poz. 3181

UCHWAŁA NR XVII.7.2025 RADY POWIATU ŻAGAŃSKIEGO

z dnia 18 grudnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025-2028

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1684) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu opinii Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 26 listopada 2025 r., uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025-2028” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Żagańskiego.

§ 3. Traci moc Uchwała Nr XXIV.8.2021 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 27 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2021-2024

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodniczący Rady
Powiatu Żagańskiego

Piotr Kowalski

Załącznik do uchwały Nr XVII.7.2025
Rady Powiatu Żagańskiego
z dnia 18 grudnia 2025 r.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU ŻAGAŃSKIEGO NA LATA 2025 – 2028

Żagań 2025 r.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie.....	3
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	4-6
3. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	7-14
3.1. Zadania i kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	7-8
3.2. Inne akty prawne i regulacje w zakresie ochrony zabytków.....	8-14
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	15-25
4.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	15-20
4.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami....	16-17
4.1.2. Założenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury.....	17-20
4.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	20-25
4.2.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego do roku 2030.....	20-21
4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego.....	21-22
4.2.3. Lubuski Regionalny Program Operacyjny na lata 2021 – 2027.....	22-24
4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017 – 2020....	24-25
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	26-40
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu.....	26-28
5.2. Zarys historii obszaru powiatu i jego krajobraz kulturowy.....	28-31
5.3. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.....	31-33
5.4. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu.....	33-37
5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	38
5.6. Dziedzictwo niematerialne.....	38-40
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.....	41-43
7. Założenia programowe.....	44-46
7.1. Priorytety programu opieki.....	44
7.2. Kierunki działań programu opieki.....	44-45
7.3. Zadania programu opieki.....	45-46
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	47-48
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	49-50
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	51-54
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków.....	55-56
12. Podsumowanie i wnioski końcowe	57-58
13. Załączniki.....	58-91

1. WPROWADZENIE.

Dziedzictwo kulturowe powiatu żagańskiego stanowi jeden z kluczowych zasobów budujących tożsamość lokalnej społeczności, a zarazem ważny potencjał rozwojowy w sferze turystycznej, edukacyjnej i gospodarczej. Obejmuje ono zarówno bogaty zasób zabytków nieruchomych i ruchomych, obiekty archeologiczne, historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne, jak również dziedzictwo niematerialne, utrwalone w lokalnych tradycjach i pamięci zbiorowej. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 jest dokumentem strategicznym, określającym kierunki działań samorządu powiatowego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Program ten przyjmowany jest uchwałą Rady Powiatu Żagańskiego, stanowiącym kontynuację i rozwinięcie dotychczasowych programów realizowanych w latach 2016–2019 oraz 2021–2024, dostosowanym do aktualnych realiów prawnych, społecznych i gospodarczych. Dokument ten został opracowany w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która nakłada na powiat obowiązek przygotowania i realizacji programu opieki nad zabytkami.

Celem niniejszego Programu jest wskazanie priorytetów, działań i narzędzi służących zachowaniu, rewaloryzacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego powiatu żagańskiego, a także zapewnienie warunków do jego zrównoważonego wykorzystania. Istotna jest ochrona dziedzictwa kulturowego jako elementu tożsamości lokalnej, czynnika integrującego społeczność i zasobu wspierającego rozwój społeczno-gospodarczy powiatu. Program wskazuje priorytety w zakresie opieki nad zabytkami nieruchomymi, ruchomymi, archeologicznymi oraz nad dziedzictwem niematerialnym, a także integruje te działania z polityką przestrzenną, edukacyjną i kulturalną powiatu. Program uwzględnia aktualne uwarunkowania prawne, krajowe i wojewódzkie strategie rozwojowe, dokumenty planistyczne oraz stan zasobu zabytkowego na rok 2025. Odnosi się również do zmian społeczno-gospodarczych i demograficznych, które wpływają na możliwości i sposoby ochrony dziedzictwa.

Podstawą opracowania programu jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), nakładający na powiat obowiązek przygotowania programu opieki nad zabytkami, przyjmowanego uchwałą rady powiatu i ogłaszanego w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego. Podstawą merytoryczną opracowania Programu są dane uzyskane od Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (stan na maj 2025 r.), gminne ewidencje zabytków oraz gminne programy opieki nad zabytkami. Istotnym elementem jest również działalność lokalnych instytucji kultury, muzeów, organizacji pozarządowych oraz społeczności lokalnych, które odgrywają ważną rolę w procesie ochrony i promocji dziedzictwa.

Powiatowy program opieki nad zabytkami, jako element polityki samorządowej, będzie służył podejmowaniu planowych działań, które obejmują inicjowanie, wspieranie i koordynowanie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego. Jego realizacja przyczyni się do zachowania dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, a jednocześnie do jego twórczego wykorzystania we współczesnym życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym powiatu żagańskiego. Zachowane i odpowiednio pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wpłynie na wzmocnienie poczucia tożsamości i identyfikacji mieszkańców z powiatem, w którym żyją.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę opracowania „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028” stanowią obowiązujące przepisy prawa krajowego i międzynarodowego, a także akty prawa miejscowego określające zadania powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Akty prawne rangi konstytucyjnej i ustawowej:

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) – art. 5 nakłada na państwo obowiązek strzeżenia dziedzictwa narodowego, art. 6 ust. 1 gwarantuje równy dostęp do dóbr kultury, a art. 82 stanowi, że obowiązkiem obywatela jest troska o dobro wspólne.
2. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) – stanowiąca podstawę prawną sporządzenia i realizacji powiatowych programów opieki nad zabytkami (art. 87–87a).
3. **Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1684) – określająca zadania własne powiatu, w tym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków.
4. **Kodeks postępowania administracyjnego** z dnia 14 czerwca 1960 r. (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572 z późn. zm.) – regulujący zasady prowadzenia postępowań administracyjnych, także w sprawach dotyczących ochrony zabytków.
5. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.) – nakazująca uwzględnianie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach planistycznych.
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.) – regulująca prowadzenie robót budowlanych przy obiektach zabytkowych.
7. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 281 z późn. zm.) – określająca zasady gospodarowania nieruchomościami, w tym zabytkowymi.
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.) – w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego oraz pomników przyrody stanowiących część zespołów zabytkowych.
9. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 647) – traktująca krajobraz kulturowy jako element środowiska.
10. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 278 z późn. zm.) – podstawa prawna działań rewitalizacyjnych na obszarach zabytkowych.
11. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87 z późn. zm.) – regulująca działalność instytucji kultury.
12. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1338) – umożliwiająca udział organizacji społecznych w ochronie zabytków.

13. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385 z późn. zm.) – określająca zasady funkcjonowania muzeów gromadzących zabytki ruchome.
14. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393 z późn. zm.) – dotycząca ochrony i gromadzenia zbiorów bibliotecznych o charakterze zabytkowym.
15. **Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.) – regulująca ochronę materiałów archiwalnych.

Akty wykonawcze i rozporządzenia, związane z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Problematyka ochrony i opieki nad zabytkami zawarta jest w szeregu aktów wykonawczych i rozporządzeń, związanych z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wśród nich wymienić należy m.in.:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2021 r. poz. 81);
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021 r., poz. 56);
- 3) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2021 r. poz. 731).
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- 5) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zm.);
- 6) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- 7) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- 8) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 r. Nr 71, poz. 650);
- 9) Rozporządzeniu Ministra Kultury z 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. 2004 Nr 75, poz. 706);
- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. 2004 Nr 102, poz. 1066);

11) Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2004 Nr 124, poz. 1302).

Akty prawa miejscowego

Na poziomie prawa miejscowego podstawowe znaczenie dla realizacji zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w Powiecie Żagańskim mają:

- Statut Powiatu Żagańskiego – uchwalony przez Radę Powiatu dokument ustrojowy, określający strukturę organizacyjną i kompetencyjną powiatu. Statut przewiduje m.in. zadania własne powiatu w zakresie kultury, ochrony dziedzictwa narodowego oraz wspierania działalności kulturalnej i edukacyjnej. Zawiera także regulacje dotyczące funkcjonowania wydziałów i stanowisk odpowiedzialnych za sprawy ochrony zabytków, w tym Powiatowego Konserwatora Zabytków.
- Uchwały Rady Powiatu Żagańskiego dotyczące programów opieki nad zabytkami – w tym:
 - Uchwała Nr XVI/119/2016 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 23 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia *Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2016–2019*.
 - Uchwała Nr XXIV.8.2021 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 27 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia *Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2021–2024*.
 - Uchwała Rady Powiatu z 2025 r. w sprawie przyjęcia *Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2025–2028* (niniejszy dokument).
- Uchwały w zakresie finansowania kultury i ochrony zabytków – podejmowane każdorazowo przez Radę Powiatu w uchwałach budżetowych oraz wieloletnich prognozach finansowych, obejmujące m.in. dotacje celowe dla instytucji kultury, wsparcie dla jednostek muzealnych i edukacyjnych, a także projekty konserwatorskie przy obiektach zabytkowych.
- Akty planistyczne i programowe powiatu – np. Strategia Rozwoju Powiatu Żagańskiego.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi w Polsce opierają się na wielopoziomowym systemie prawnym, obejmującym akty prawa krajowego, samorządowego oraz międzynarodowego. Fundamentem tego systemu są przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustaw szczególnych oraz aktów wykonawczych wydawanych przez organy administracji rządowej i samorządowej.

Podstawową regulacją prawną w tej dziedzinie jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.). Ustawa określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków oraz obowiązki organów administracji publicznej i właścicieli zabytków w zakresie ich zachowania, użytkowania i popularyzacji.

Zgodnie z art. 4 ustawy, ochrona zabytków stanowi zadanie organów administracji publicznej i polega na zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie. Ochronie i opiece podlegają zabytki nieruchome, ruchome oraz archeologiczne, bez względu na ich stan zachowania.

W systemie krajowym obowiązek podejmowania działań na rzecz ochrony zabytków wynika również z innych aktów prawnych, m.in.:

- **Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.), która w art. 5 stanowi, że Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego;
- **ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465);
- **ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 106);
- oraz przepisów szczególnych dotyczących planowania przestrzennego, ochrony przyrody, rewitalizacji i prawa budowlanego.

Zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków, powiatowy program opieki nad zabytkami opracowywany jest na okres czterech lat i uchwalany przez radę powiatu, w celu:

1. uwzględniania uwarunkowań ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego,
2. zahamowania procesów degradacji zabytków i poprawy ich stanu zachowania,
3. wyeksponowania walorów dziedzictwa kulturowego,
4. oraz zwiększania jego znaczenia w rozwoju społecznym i gospodarczym.

3.1. Zadania i kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Powiat Żagański realizuje zadania w zakresie ochrony zabytków zgodnie z ustawą o samorządzie powiatowym oraz ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Do zadań własnych powiatu, wynikających z art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy o samorządzie powiatowym, należą sprawy z zakresu kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Powiat wykonuje je samodzielnie lub we współpracy z administracją rządową, gminami i organizacjami pozarządowymi.

W strukturze organizacyjnej Starostwa Powiatowego w Żaganiu funkcjonuje Powiatowy Konserwator Zabytków, którego działalność stanowi efekt porozumienia z dnia 29 listopada 2022 r. zawartego pomiędzy Wojewodą Lubuskim a Powiatem Żagańskim. Na mocy tego porozumienia powiatowi powierzono prowadzenie niektórych spraw z zakresu właściwości wojewody, realizowanych przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym m.in.:

- wydawanie opinii konserwatorskich i uzgodnień dotyczących zamierzeń inwestycyjnych w otoczeniu zabytków i w strefach ochrony konserwatorskiej,
- prowadzenie postępowań administracyjnych w sprawach zezwoleń na prowadzenie robót budowlanych, prac konserwatorskich, restauratorskich oraz archeologicznych przy zabytkach wpisanych do rejestru, nadzór nad realizacją prac i robót przy zabytkach oraz udział w ich odbiorach,
- wydawanie zezwoleń na usunięcie drzew i krzewów z nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków lub położonych w ich otoczeniu.,

Funkcjonowanie Powiatowego Konserwatora Zabytków w Żaganiu jest wyróżnieniem dla powiatu i stanowi przykład skutecznej decentralizacji kompetencji w ochronie dziedzictwa. Dzięki temu mieszkańcy mają bezpośredni dostęp do specjalistycznych usług konserwatorskich i krótszy czas obsługi niż w przypadku urzędów wojewódzkich. Podobne rozwiązania funkcjonują m.in. w powiatach nowosolskim, zielonogórskim i świebodzińskim, co potwierdza zasadność wprowadzania struktur konserwatorskich bliższych obywatelom.

Współpraca pomiędzy powiatem a Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków obejmuje także wspólne kontrole stanu zachowania zabytków, inicjowanie projektów edukacyjnych i popularyzatorskich.

W praktyce Powiatowy Konserwator Zabytków realizuje zadania o charakterze:

- **merytorycznym** – ocena wartości i stanu zachowania obiektów, formułowanie zaleceń,
- **koordynacyjnym** – współpraca między gminami, właścicielami i służbami konserwatorskimi,
- **edukacyjnym** – popularyzacja wiedzy o dziedzictwie, doradztwo w zakresie ochrony,
- oraz **administracyjnym** – prowadzenie dokumentacji, opiniowanie i udział w procesach decyzyjnych.

Ponadto Powiat Żagański realizuje obowiązek sprawozdawczy wynikający z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, polegający na sporządzaniu co dwa lata sprawozdania z realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami i przedstawianiu go Radzie Powiatu.

Sprawozdania opracowywane są w oparciu o dane własne oraz informacje przekazywane przez gminy powiatu, obejmujące w szczególności: udzielone dotacje na prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach, stan i aktualizację gminnych ewidencji zabytków (GEZ) oraz realizację gminnych programów opieki nad zabytkami (GPONZ).

Współpraca ta pozwala na bieżące monitorowanie stanu dziedzictwa kulturowego oraz skuteczności działań podejmowanych w skali lokalnej.

3.2. Inne akty prawne i regulacje w zakresie ochrony zabytków

Zagadnienia dotyczące ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i dziedzictwa narodowego przenikają się z wieloma obszarami prawa krajowego, regionalnego i samorządowego. Dlatego też realizacja zadań z zakresu opieki nad zabytkami wymaga uwzględnienia przepisów licznych ustaw sektorowych, które w różnym stopniu wpływają na kształt i skuteczność ochrony dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe akty prawne

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
→ art. 5, art. 6 i art. 82 wprost nakładają na państwo i obywateli obowiązek ochrony dziedzictwa narodowego i zapewnienia dostępu do dóbr kultury.
2. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.)
→ podstawowy akt prawny regulujący ochronę zabytków, definiujący pojęcia, formy ochrony, obowiązki organów administracji i właścicieli, zasady wpisu do rejestru zabytków, prowadzenia ewidencji, przyznawania dotacji oraz sporządzania programów opieki nad zabytkami.
3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465)
→ określa zadania własne gmin w zakresie kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w tym obowiązek prowadzenia gminnych ewidencji zabytków i opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami.
4. **Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 106)
→ wskazuje kulturę i ochronę zabytków jako zadanie własne powiatu (art. 4 ust. 1 pkt 7) i określa obowiązek opracowania oraz uchwalania powiatowych programów opieki nad zabytkami.
5. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)
→ wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w dokumentach planistycznych wszystkich szczebli – od krajowych po lokalne.
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.)
→ reguluje prowadzenie robót budowlanych przy obiektach zabytkowych, wymagając uzgodnienia projektów z właściwym konserwatorem zabytków.
7. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.)
→ wprowadza mechanizmy ochrony przyrody współistniejące z ochroną krajobrazu kulturowego, m.in. poprzez ustanawianie pomników przyrody, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu.

8. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 278)
→ umożliwia integrację działań inwestycyjnych, społecznych i konserwatorskich w ramach lokalnych programów rewitalizacji, w tym wykorzystanie zabytków jako kluczowych elementów odnowy przestrzeni.
9. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87)
→ definiuje funkcjonowanie instytucji kultury oraz zasady prowadzenia przez nie działalności w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
10. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385)
→ określa zasady funkcjonowania muzeów, gromadzenia, konserwacji i udostępniania zbiorów muzealnych, co ma bezpośrednie znaczenie dla powiatowych i gminnych instytucji muzealnych.
11. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)
→ wskazuje na biblioteki jako instytucje przechowujące i udostępniające dziedzictwo piśmiennicze regionu.
12. **Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.)
→ reguluje kwestie przechowywania, opracowania i udostępniania archiwaliów, w tym materiałów o znaczeniu historycznym i konserwatorskim.
13. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145)
→ wprowadza zasady gospodarowania nieruchomościami zabytkowymi i procedury ich sprzedaży, dzierżawy i oddawania w użytkowanie wieczyste.
14. **Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1112)
→ nakłada obowiązek przeprowadzania ocen oddziaływania inwestycji na zabytki oraz krajobraz kulturowy.
15. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1491)
→ umożliwia organizacjom społecznym i fundacjom udział w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.
16. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (Dz. U. z 2023 r. poz. 70)
→ zawiera przepisy umożliwiające samorządom stosowanie ulg podatkowych dla właścicieli zabytków realizujących prace konserwatorskie.

Akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Do najważniejszych rozporządzeń wykonawczych należą m.in.:

1. **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r.** w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2021 r. poz. 81).

2. **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r.** w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).
3. **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.** w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).
4. **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r.** w sprawie dotacji celowej na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru (Dz. U. z 2021 r. poz. 731).
5. **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.** w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru (Dz. U. Nr 30, poz. 259).

Interpretacje i orzecznictwo

Zagadnienia dotyczące ochrony zabytków są także przedmiotem interpretacji prawnych wydawanych przez **Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowy Instytut Dziedzictwa**, a także orzeczeń sądów administracyjnych.

W szczególności istotne są:

- wyroki **WSA i NSA** wskazujące, że wpis do GEZ stanowi formę ochrony prawną, a brak zarządzenia nie unieważnia jej znaczenia faktycznego (orz. NSA z 20.03.2019 r., II OSK 1029/17);
- interpretacje **NID** w zakresie kwalifikowania obiektów do GEZ i prowadzenia prac przy zabytkach nieobjętych wpisem do rejestru;
- oraz wytyczne MKiDN dotyczące zasad opiniowania inwestycji w otoczeniu zabytków i sposobu przeprowadzania konsultacji społecznych.

Uwarunkowania międzynarodowe

Polska jest stroną szeregu konwencji i umów międzynarodowych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, m.in.:

- Konwencja w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego z dnia 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz.U. z 1976 r., nr 32, poz. 190). - zobowiązuje do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) z dnia 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564), zwana konwencją maltańską, której celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu do badań historycznych i naukowych. Zapisy konwencji definiują dziedzictwo archeologiczne, identyfikują je i

przedstawiają środki ochrony. Odnoszą się do zagadnień związanych z finansowaniem badań i konserwacji, gromadzeniem i rozpowszechnianiem badań naukowych, kształtowaniem świadomości publicznej, zapobieganiem niedozwolonemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, a także wzajemną pomocą techniczną i naukową.

- Europejska Konwencja Krajobrazowa z dnia 22 października 2000 r., Florencja (Dz. U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98), ratyfikowana przez Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 24 czerwca 20a także organizowanie współpracy europejskiej w zakresie zagadnień dotyczących krajobrazu.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE (Infrastructure for Spatial Information In Europe) ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej.
- Ustawa o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r., a w której Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany jako organ wiodący i współodpowiedzialny wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie zagadnienia danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomych w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE. Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia oraz darmowego ostepu, danych stanowiących rejestr publiczny.
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (D.U. z 19 sierpnia 2011 poz. 1018). W Polsce konwencja weszła w życie w 2011 r. i stanowi obecnie jedyny akt prawa (międzynarodowego), na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Konwencja przyjmuje za cele ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek. Sygnatariuszy konwencji zobowiązuje do podejmowania działań zapewniających ochronę dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na terytorium sygnatariuszy, określenia i zdefiniowania jego elementów oraz sporządzenia rejestru niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W Polsce Krajową listę NDK prowadzi Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a jej obsługą zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa.
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie. Polska ratyfikowała tę konwencję w 2012 r. Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Dokument postuluje konieczność identyfikacji zasobów mających podlegać ochronie oraz tworzenia i wdrażania systemu ich ochrony.
- Karta ateńska jest dokumentem uchwalonym na konferencji w Atenach w 1931 roku dotyczącej zasad postępowania konserwatorskiego w wypadku budowli zabytkowych. Zebrane zasady postępowania konserwatorskiego miały w założeniu obowiązywać

obligatoryjnie we wszystkich krajach, które podpisały Kartę. Najważniejsze ustalenia dokumentu dotyczą: ochrony autentyczności substancji zabytkowej, postulatu zaniechania rekonstrukcji czy restytucji, a pozostanie przy zabiegach restauracji i anastylozy; podkreślenia konieczności zaznaczenia nawarstwień stylowych i wszelkich ingerencji w tkankę zabytku, a przede wszystkim rzetelnych badań naukowych i konserwatorskich; postulat wprowadzenia w zabytku takich funkcji, które pozwalałyby na ciągłość jego istnienia i byłyby w zgodzie z jego wartościami historycznymi lub artystycznymi. Karta wskazała, iż ochronie powinno podlegać także otoczenie zabytków.

- Karta wenecka to międzynarodowa karta konserwacji i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych, przyjęta przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 roku. Zdefiniowała i sprecyzowała zasady konserwacji i restauracji zabytków oraz prowadzenia badań konserwatorskich w trosce o ochronę i zachowanie substancji zabytkowej budowli i jej otoczenia. W dokumencie rozszerzono ochronę zabytków na grupy i zespoły budowli, podkreślając jednocześnie konieczność ochrony ich otoczenia. Przy zabiegach konserwatorskich nakazywano nawiązanie do materiału, z którego wzniesiony został zabytek, zabroniono zmiany dyspozycji wnętrza budowli i wystroju oraz przenoszenia czy usuwania jakichkolwiek fragmentów zabytku, z wyłączeniem sytuacji, gdy wymaga tego jego ratowanie.
- Karta florencka zatwierdzona została przez Międzynarodową Radę Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) 15 grudnia 1981 roku. Stanowi ona uzupełnienie Karty weneckiej w zakresie ochrony ogrodów historycznych. Dokument definiuje pojęcie ogrodu historycznego oraz określa zasady ochrony prawnej i administracyjnej ogrodów historycznych. Określa również sposoby ochrony, utrzymania, konserwacji, restauracji oraz restytucji.

Uwzględnienie powyższych regulacji stanowi fundament prawny opracowania i realizacji niniejszego Programu. Natomiast wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W artykule 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1465) zostały określone zadania własne gminy, w tym obejmujące sprawy kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Inne uregulowania prawne dotyczące zabytków znajdują się także w następujących ustawach:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2024 r. poz. 1130);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r., poz. 54).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1145);
- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70).
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 278);
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1491);

- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1112);
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393);
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164);

Uwarunkowania europejskie i cyfrowe

W kontekście współczesnych wyzwań istotne znaczenie ma **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy INSPIRE (2007/2/WE)**, dotycząca tworzenia infrastruktury informacji przestrzennej w Unii Europejskiej.

Na jej podstawie uchwalono w Polsce **Ustawę z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej** (Dz. U. z 2021 r. poz. 214), która włączyła dane o zabytkach do ogólnodostępnych zbiorów GIS.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego pełni funkcję organu wiodącego w zakresie danych przestrzennych dotyczących zabytków nieruchomych, co umożliwia ich integrację z systemami planistycznymi i środowiskowymi.

Znaczenie konwencji i dokumentów międzynarodowych dla powiatu żagańskiego

Postanowienia wyżej wymienionych dokumentów mają praktyczne znaczenie dla działań prowadzonych w powiecie żagańskim, w szczególności poprzez:

- obowiązek zachowania i eksponowania wartości historycznych zespołów miejskich (Żagań, Szprotawa) oraz układów ruralistycznych wsi,
- ochronę krajobrazu kulturowego doliny Bobru i Czernej Małej,
- popularyzację i dokumentację dziedzictwa niematerialnego (tradycje kresowe, bukowińskie, ludowe),
- rozwój turystyki kulturowej w oparciu o wartości przyrodnicze i historyczne regionu,
- stosowanie europejskich standardów konserwatorskich w planowaniu, dokumentacji i digitalizacji zabytków.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego (dalej PPOnZ) jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się PPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim i powiatowym) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzenna Zagospodarowania Kraju 2030.

Koncepcja Przestrzenna Zagospodarowania Kraju 2030 przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., stanowi najważniejszy dokument strategiczny, dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem strategicznym dokumentu jest efektywne wykorzystanie przestrzeni i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie czasu.

W dokumencie Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnione zostały powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

- 1) rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
- 2) zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
- 3) zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
- 4) rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
- 5) wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
- 6) ochrona i wykorzystanie dla celów rozwojowych potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego szansą rozwoju obszarów wiejskich, w tym rozwoju dodatkowych źródeł dochodu poza rolnictwem;
- 7) osiąganie specjalizacji dzięki wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego, zasobów przyrodniczych i krajobrazowych - szansą dla rozwoju wielu obszarów wiejskich;
- 8) dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyja rozwojowi turystyki i wspomaga proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;

- 9) poprawa stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochrona dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawa transportu publicznego, itp. powinny zapewniać kompleksowe lokalne programy rewitalizacji;
- 10) zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
- 11) prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
- 12) zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
- 13) edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026 (przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami sporządzany jest na okres 4 lat, na podstawie art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków. Zgodnie z zapisami ww. ustawy w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji (art. 85 ust. 1).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 grudnia 2023 r. Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

4.1.2. Założenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury (NSRK) stanowi dokument strategiczny rządu Rzeczypospolitej Polskiej, określający cele i kierunki polityki kulturalnej państwa w długofalowej perspektywie, z uwzględnieniem rozwoju społecznego, gospodarczego i terytorialnego. Strategia integruje działania w obszarze ochrony zabytków, dziedzictwa niematerialnego, edukacji kulturalnej oraz rozwoju instytucji kultury.

Dokument ten stanowi podstawę do opracowania programów operacyjnych MKiDN oraz wyznacza ramy dla współpracy samorządów wszystkich szczebli w zakresie upowszechniania kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Jego zapisy są spójne z celami strategii rozwoju kraju i wpisują się w realizację priorytetów Unii Europejskiej dotyczących zrównoważonego rozwoju kultury i przestrzeni publicznej.

Cele strategiczne Narodowej Strategii Rozwoju Kultury

1. Wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym kraju
 - o wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego do budowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej,
 - o promowanie kultury jako czynnika integracji społecznej i międzygeneracyjnej,
 - o rozwój infrastruktury kultury i poprawa dostępności do zasobów dziedzictwa dla wszystkich grup społecznych.
2. Zachowanie, ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego
 - o wspieranie konserwacji i rewaloryzacji zabytków, w tym parków kulturowych,
 - o rozwój sieci muzeów, izb pamięci i centrów interpretacji dziedzictwa,
 - o digitalizacja zasobów dziedzictwa oraz udostępnienie ich w systemach GIS i portalach krajowych,
 - o promocja dobrych praktyk w zakresie zrównoważonego wykorzystania dziedzictwa dla potrzeb turystyki i edukacji.
3. Rozwój edukacji kulturalnej i kompetencji społecznych

- włączanie dziedzictwa kulturowego do programów nauczania i kształcenia nauczycieli,
 - wspieranie edukacji nieformalnej i pozaszkolnej w zakresie kultury lokalnej i regionalnej,
 - rozwój programów dla dzieci i młodzieży (warsztaty, konkursy, lekcje muzealne, projekty „żywej historii”),
 - zwiększanie roli instytucji kultury w procesach integracji społecznej i międzypokoleniowej.
4. Wspieranie kreatywności i przedsiębiorczości w kulturze
- rozwój przemysłów kreatywnych, lokalnych rzemiosł artystycznych i zawodów tradycyjnych,
 - wspieranie współpracy międzysektorowej (samorząd–NGO–biznes),
 - promocja polskiego dziedzictwa kulturowego i artystycznego na arenie międzynarodowej,
 - wdrażanie projektów innowacyjnych w oparciu o nowe technologie, sztukę i naukę.

Priorytety działań wynikające z NSRK dla samorządów powiatowych i gminnych

1. Wzmocnienie instytucjonalne i finansowe ochrony zabytków:
 - aktywna polityka konserwatorska powiatów,
 - opracowywanie i aktualizacja programów opieki nad zabytkami,
 - rozwój systemu dotacji i mechanizmów zachęt dla właścicieli obiektów zabytkowych.
2. Promocja lokalnych dziedzictw kulturowych i tradycji niematerialnych:
 - identyfikacja i dokumentowanie elementów dziedzictwa niematerialnego,
 - wspieranie zespołów regionalnych, rzemieślników i depozytariuszy tradycji (np. Watra z Brzeźnicy – tradycje Górali Bukowińskich),
 - organizacja wydarzeń promujących dziedzictwo, festynów, przeglądów i konferencji.
3. Zwiększenie roli edukacji regionalnej i muzealnej:
 - rozwój lokalnych muzeów (np. Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu, Muzeum Ziemi Szprotawskiej),
 - tworzenie izb pamięci, sal tradycji i ośrodków interpretacji dziedzictwa,
 - rozwój współpracy szkół z instytucjami kultury w zakresie ochrony dziedzictwa.
4. Ochrona krajobrazu kulturowego i przestrzeni publicznej:
 - wprowadzenie standardów krajobrazowych w planowaniu przestrzennym,
 - promocja estetyki przestrzeni i zachowania autentyzmu historycznych układów urbanistycznych,
 - przeciwdziałanie degradacji krajobrazu poprzez edukację i działania planistyczne.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury stanowi podstawowy punkt odniesienia dla działań podejmowanych przez samorządy w zakresie opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym. W przypadku powiatu żagańskiego szczególnie istotne jest:

- rozwijanie infrastruktury kultury opartej na istniejących zasobach (muzea, pałace, parki, klasztory),
- wspieranie programów edukacyjnych i promocyjnych w szkołach i instytucjach kultury,
- łączenie działań w zakresie ochrony dziedzictwa z rozwojem turystyki kulturowej i aktywności społecznej,
- wzmacnianie współpracy z gminami oraz partnerami regionalnymi w realizacji wspólnych projektów promujących dziedzictwo ziemi żagańskiej.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)

Została przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 r. Stanowi aktualizację średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020. Jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio i długofalowej polityki rozwoju. Określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym w perspektywie r. 2020 i 2030. Dokument wdraża nowy model rozwoju – rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Głównym celem strategii jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski, przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione m.in. w następujących fragmentach strategii:

- Cel szczegółowy III – Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu, Obszar: E-państwo – kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe. Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.
- Obszary wpływające na osiągnięcie celów Strategii - Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji: 4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. Działania do 2030 r.:
 - ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
 - wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

A także projekty strategiczne:

- dziedzictwo buduje wspólnotę – utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw.

- Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota – wdrożenie instrumentów wsparcia finansowego i pozafinansowego dla bibliotek, domów kultury oraz archiwów państwowych (np. na projekty animacyjno-edukacyjne, w ramach których wzmacniana będzie wiedza społeczności lokalnych o ich dziedzictwie historyczno-kulturowym, przy jednoczesnym uwzględnieniu rozwoju wspólnoty w oparciu o lokalne zasoby i potencjały oraz promocji regionów).
- kolekcje – wsparcie dla państwowych i samorządowych instytucji kultury, a także innych organizacji w zakresie tworzenia i rozwijania narodowych i regionalnych kolekcji sztuki współczesnej oraz kolekcji muzealnych.

4.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

4.2.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego do roku 2030.

- Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 roku oraz Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 stanowi najważniejszy dokument samorządu województwa, określający kierunki rozwoju regionalnego i wskazujący obszary szczególnej interwencji. Łączy w sobie diagnozę stanu regionu, stojące przed nim wyzwania rozwojowe i aspiracje jego mieszkańców. Strategia funkcjonować będzie jako plan postępowania władz regionalnych, tak w procesie zarządzania województwem, jak i w inicjowaniu oraz rozwijaniu mechanizmów współpracy pomiędzy samorządem terytorialnym, sferą biznesową i mieszkańcami województwa. Uwzględnienie w Strategii dokumentów planistycznych szczebla międzynarodowego i krajowego gwarantuje skorelowanie procesów rozwojowych województwa lubuskiego z podstawowymi założeniami europejskiej i krajowej polityki rozwoju regionalnego. W ramach niniejszej Strategii wyodrębniono: Cel operacyjny 4.3: Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej, Kierunki interwencji: Propagowanie lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego, Kierunek interwencji: Promocja wybitnych Lubuszan i ich dorobku, popularyzacja historii Ziemi Lubuskiej i badań naukowych związanych z regionem. Dokument podkreśla, iż województwo lubuskie posiada bogate zasoby dziedzictwa kulturowego. Ochronę dziedzictwa kulturowego poddano analizie SWOT. Jej najważniejsze mocne strony to: liczne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego oraz bogactwo miejsc i tradycji historycznych oraz bogate dziedzictwo kulturowe regionu. Do słabych stron zaliczono: zły stan techniczny większości zabytków architektury, konieczność pilnych, kosztownych remontów oraz zróżnicowany stopień dostępności mieszkańców województwa do oferty turystycznej i kulturalnej.

- Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030.

W odniesieniu do zabytków kontynuuje wyznaczone w ostatniej strategii cele i kierunki. W diagnozie społeczno-gospodarczej podkreślono, iż województwo lubuskie należy do obszarów bogatych w zabytki, dlatego istnieje potrzeba ich stałego wsparcia oraz większego inwestowania w infrastrukturę kulturalną. Poza tym zauważono, że należałoby się skoncentrować na popularyzacji dziedzictwa kulturowego i efektywniejszym wykorzystaniu go w ramach rozwoju turystyki kulturowej.

Jednym z celów strategicznych jest inteligentna, zielona gospodarka regionalna, a celem operacyjnym jest m. in. - rozwój potencjału turystycznego (cel 1). Wśród działań służących realizacji tego celu operacyjnego jest - kreowanie, wsparcie i realizacja działań z zakresu racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Także w kolejnym celu strategicznym, jakim jest – region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi (cel 2), wskazano wśród celów operacyjnych: - zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego, a wśród kierunków interwencji (działań) do realizacji tego celu wskazano poprawę dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów, ochronę i promocję cennych obiektów dziedzictwa kulturowego, a także kreowanie atrakcyjnej oferty kulturalnej z wykorzystaniem cyfryzacji zasobów i instytucji kultury.

Kolejnym celem operacyjnym, służącym realizacji celu strategicznego (celu 2) jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poczucia tożsamości regionalnej, a wśród kierunków działań wymienić należy: promocję lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego, a także popularyzację historii Ziemi Lubuskiej.

Natomiast w obrębie trzeciego celu strategicznego – integracji przestrzennej regionu, wśród celów operacyjnych założono, m.in. rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich wraz z ich obszarami funkcjonalnymi. Kierunkiem interwencji (działań) jest prowadzenie racjonalnego zagospodarowania przestrzennego MOF-ów Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry, poprzez m.in. rewitalizację zdegradowanych terenów, zwiększenie udziału zieleni miejskiej i jej ochrony, a także przestrzeganie ładu urbanistycznego i dbałość o zabytki. Innym celem operacyjnym (dla celu strategicznego 3) jest Rozwój obszarów wiejskich, a kierunkiem interwencji określonym w strategii jest np. ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

W odniesieniu do powiatu żagańskiego, Strategia 2030 podkreśla znaczenie ochrony zespołów rezydencjonalnych, sakralnych i urbanistycznych oraz wspieranie działań rewitalizacyjnych w oparciu o zachowane zabytki i krajobraz kulturowy. Szczególną rolę przypisuje się także rozwijaniu edukacji regionalnej, w tym promowaniu dziedzictwa Górali Bukowińskich i Kresowian – jako elementu tożsamości ziemi żagańskiej.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego, przyjęty uchwałą Nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r.

To dokument określający politykę zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa. Wraz ze strategią rozwoju województwa stanowi on podstawę prowadzenia polityki rozwoju. Plan ma w założeniu warunkować korzystne przemiany rozwoju gospodarczego, wzrostu poziomu i jakości życia, konkurencyjności regionu z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Plan stanowi ramy dla studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a także określa uwarunkowania i kierunki rozwoju województwa lubuskiego. W 2 celu strategicznym określonym jako - zrównoważony rozwój społeczny, ustalono jako cele operacyjne m. in.: ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego, jak również budowanie na nich tożsamości

regionalnej (2.7), a także rewitalizację obszarów zdegradowanych (2.8.). Natomiast w 3 celu strategicznym ustalonym jako rozwój konkurencyjnej gospodarki, jednym z celów operacyjnych jest rozwój potencjału turystycznego województwa (3.12). Wyznaczone w planie strategiczne cele rozwoju przestrzennego zostaną osiągnięte poprzez realizację szczegółowych kierunków rozwoju województwa lubuskiego, wyznaczonych dla poszczególnych stref tematycznych, w tym m. in. strefy przyrodniczej, społecznej, kulturowej.

W ramach systemu przyrodniczego wyznaczono kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego w tym: ochronę krajobrazu (kierunek 5). W celu realizacji tego kierunku ustalono działania: 1. ochronę najcenniejszych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego oraz 2. opracowanie audytu krajobrazowego. Zwrócono również uwagę na aleje drzew, które stanowią istotny element kształtujący krajobraz kulturowy i jeśli nie zagrażają bezpieczeństwu ludzi i mienia powinny podlegać ochronie.

W ramach ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki wyznaczono kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego:

Kierunek 1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych,

Kierunek 2. Kreowanie i ochrona spójnego oraz harmonijnego krajobrazu kulturowego,

Kierunek 3. Efektywne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim na cele turystyczne,

Kierunek 4. Kształtowanie tożsamości kulturowej,

Kierunek 5. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych.

Ponadto, ze względu na wyjątkowe wartości w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa, wskazano do objęcia szczególną ochroną z terenu powiatu żagańskiego m.in. kościół farny w Szprotawie oraz ratusz w Szprotawie. Do szczególnego wykorzystania i promocji, podkreślając ich atrakcyjność historyczną i artystyczną oraz ponadregionalne znaczenie wskazano m.in.: zespoły rezydencjonalne w Wiechlicach, Witkowie; obiekty architektury sakralnej: kościoły w Szprotawie (w tym również dawnej Iławie, obecnie dzielnicy Szprotawy); zabytki architektury obronnej: wieża rycerska w Witkowie; zabytki techniki i przemysłu: Szprotawa – odlewnia, ratusz w Szprotawie; muzea i skanseny: Muzeum Ziemi Szprotawskiej.

Wyróżniono również miejscowości o zabytkowej strukturze ruralistycznej. Z terenu gminy Szprotawa wśród układów ruralistycznych wymieniono Siecieborzyce. Szprotawą wskazano także, jako jeden z ośrodków, w którym należy koncentrować działania w zakresie wykorzystania i promocji elementów dziedzictwa kulturowego. Poruszono także problem obszarów zdegradowanych, do rewitalizacji, także na terenie gminy Szprotawa. Podkreślono, iż każde z przedsięwzięć związanych z ich rewitalizacją winno zostać poprzedzone diagnozą.

4.2.3. Lubuski Regionalny Program Operacyjny na lata 2021 – 2027.

Lubuski Regionalny Program Operacyjny na lata 2021–2027 (obecnie funkcjonujący pod nazwą Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021–2027) jest najważniejszym dokumentem wdrażającym politykę rozwoju regionalnego w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej. Program przyjęty został uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego w 2022 r. i

współfinansowany jest z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+).

Celem ogólnym programu jest zwiększenie konkurencyjności województwa lubuskiego poprzez zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, wzrost innowacyjności, poprawę jakości życia mieszkańców oraz ochronę zasobów kulturowych i środowiskowych.

W ramach tego celu priorytetem jest również zachowanie i racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika rozwoju społecznego, turystycznego i edukacyjnego regionu.

Priorytety i działania istotne dla ochrony dziedzictwa kulturowego

W kontekście ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i rozwoju turystyki kulturowej, szczególne znaczenie mają działania ujęte w Priorytecie 4: Środowisko i kultura.

W jego ramach zaplanowano następujące kierunki interwencji:

1. Działanie 4.4 – Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego
 - inwestycje w zakresie ochrony i zachowania zabytków,
 - rewaloryzacja i adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji (kulturalnych, edukacyjnych, społecznych, turystycznych),
 - digitalizacja zbiorów i rozwój e-usług kulturalnych,
 - działania z zakresu popularyzacji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.
2. Działanie 4.5 – Rewitalizacja i poprawa jakości przestrzeni publicznych
 - kompleksowe programy rewitalizacji obszarów zdegradowanych z uwzględnieniem ochrony zabytków,
 - zagospodarowanie terenów zieleni historycznej (parki, skwery, aleje),
 - integracja funkcji społecznych i gospodarczych w odnowionych przestrzeniach miejskich i wiejskich.
3. Działanie 2.7 – Gospodarka niskoemisyjna i ochrona środowiska kulturowego
 - wsparcie działań ograniczających wpływ zmian klimatycznych na zabytki i krajobraz kulturowy,
 - promowanie rozwiązań ekologicznych przy rewaloryzacji i modernizacji obiektów historycznych (np. odnawialne źródła energii w obiektach zabytkowych, systemy retencji w parkach).
4. Działanie 6.1 – Edukacja kulturowa i rozwój kompetencji społecznych
 - inicjatywy z zakresu edukacji regionalnej i obywatelskiej,
 - projekty międzypokoleniowe promujące lokalne dziedzictwo,
 - rozwój oferty muzeów, izb pamięci, centrów kultury i organizacji pozarządowych.

Cele programu w kontekście powiatu żagańskiego

Dla powiatu żagańskiego Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021–2027 stanowią kluczowe źródło wsparcia dla projektów dotyczących ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego. W kontekście programu opieki nad zabytkami, najważniejsze możliwości dotyczą:

- Rewaloryzacji i konserwacji obiektów zabytkowych, w tym:
 - zespołu pałacowo-parkowego w Żaganiu,
 - kościoła Wniebowzięcia NMP w Szprotawie,

- historycznych układów miejskich w Żaganiu i Szprotawie.
- Ochrony i zagospodarowania zieleni historycznej – m.in. parków przypałacowych, alei drzewnych, cmentarzy i lapidariów.
- Rewitalizacji obszarów miejskich – szczególnie w Żaganiu i Szprotawie, gdzie planowane są działania łączące ochronę dziedzictwa z rozwojem społecznym i turystycznym.
- Rozwoju turystyki kulturowej i edukacyjnej – w tym wsparcia dla szlaków i tras tematycznych:
 - „Szlak Pałaców i Parków Doliny Bobru i Czernej”,
 - „Szlak Kościołów Gotyckich Ziemi Szprotawskiej”,
 - „Szlak Dziedzictwa Bukowińskiego” (Brzeźnica, Szprotawa, Gozdnicza).
- Modernizacji infrastruktury kulturalnej i muzealnej, w tym:
 - Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu,
 - Muzeum Ziemi Szprotawskiej,
 - Sali Tradycji 11. Lubuskiej Dywizji Kawalerii Pancernej.

Wkład programu w rozwój i ochronę dziedzictwa powiatu

Realizacja projektów w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego przyczynia się do:

- podniesienia jakości przestrzeni publicznej i krajobrazu kulturowego,
- poprawy stanu technicznego i estetyki zabytków,
- zwiększenia dostępu mieszkańców i turystów do kultury,
- wzmocnienia tożsamości lokalnej i świadomości historycznej,
- aktywizacji gospodarczej regionu poprzez rozwój turystyki kulturowej.

W perspektywie lat 2025–2028 szczególne znaczenie będzie miało kontynuowanie działań rewitalizacyjnych oraz integracja ochrony zabytków z rozwojem zrównoważonej turystyki i edukacji regionalnej.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017 – 2020.

- Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2021-2024.

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego stanowi najważniejszy dokument określający cele i kierunki działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa lubuskiego. Przede wszystkim jednak stanowi on element polityki samorządowej i służy podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego. Ważnym jego celem jest także edukacja o dziedzictwie, a zarazem jego upowszechnianie i promowanie.

Przedmiotem opracowania Programu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych województwa lubuskiego. Głównym zaś celem jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Celem Programu jako

dokumentu kontynuującego założenia z lat 2009 – 2012, 2013 – 2016, 2017 – 2020 jest w szczególności realizacja wizji określającej założenia służące ochronie i opiece nad zabytkami. Wyznaczona wizja to: wielokulturowe dziedzictwo województwa lubuskiego fundamentem tożsamości regionu rozwijającego się gospodarczo i turystycznie.

Program obejmuje zagadnienia związane z bogactwem kulturowego dziedzictwa województwa lubuskiego, określa jego mocne i słabe strony, charakteryzuje aktualne uwarunkowania prawne ochrony zabytków, a także wskazuje źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami. Meritum stanowi wytyczenie celów strategicznych i określenie kierunków działań i zadań z zakresu opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat. Misją jest poprawa uwarunkowań wpływających na stan zachowania zabytków i umocnienie tożsamości lokalnej dla rozwoju społeczeństwa województwa lubuskiego poprzez kulturę, rozumianą, jako całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Przyjęte do realizacji Programu zadania mają sprzyjać rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków i służyć procesom rozwojowym w obszarach gospodarczym, turystyczno-rekreacyjnym i społecznym, realizując jednocześnie politykę Państwa w tym zakresie.

Jako cel strategiczny wyznaczono – zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego. Zgodnie z tym założeniem dziedzictwo kulturowe jest zasobem dającym możliwość budowania i pielęgnowania wspólnej tożsamości regionu oraz rozwijania potencjału społecznego. Wielokulturowe dziedzictwo o europejskim rodowodzie może być wykorzystane dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Realizacja wizji i celu strategicznego odbywać się będzie poprzez określenie celów priorytetowych, kierunków działań i zadań.

- Cel priorytetowy 1 - Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem.
- Cel priorytetowy 2 - Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego.
- Cel priorytetowy 3 - Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie.
- Cel priorytetowy 4 - Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu

Program wskazuje, że dziedzictwo województwa lubuskiego – w tym powiatu żagańskiego – ma wielokulturowy charakter i stanowi istotny zasób dla rozwoju gospodarczego, turystycznego i społecznego regionu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 pozostaje w ścisłej relacji z dokumentami strategicznymi powiatu oraz gmin. Uwzględnia zapisy Strategii Rozwoju Powiatu Żagańskiego, a także programów opieki nad zabytkami opracowanych na poziomie gminnym. Istotne znaczenie mają w szczególności Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Żagań na lata 2025–2028 oraz Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Szprotawa, których ustalenia zostały włączone do niniejszego dokumentu. Powiatowy program koordynuje i integruje działania podejmowane na poziomie lokalnym, zapewniając spójność polityki ochrony dziedzictwa w skali całego powiatu.

Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dotychczasowych obowiązujących programami opieki nad zabytkami (2016-2019 oraz 2021-2024)

Powiat Żagański realizował dotychczas dwa cykliczne dokumenty planistyczne w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami: **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016–2019**, przyjęty Uchwałą Nr XX/158/16 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 26 kwietnia 2016 r., oraz **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021–2024**, uchwalony Uchwałą Nr XXIV/8/2021 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 27 lipca 2021 r. Analiza ich treści oraz sprawozdania z realizacji ostatniego cyklu pozwala na wskazanie zarówno zachowanej ciągłości koncepcyjnej, jak i ewolucji w zakresie diagnozy, priorytetów i instrumentów wdrożeniowych.

Program na lata 2016–2019 stanowił pierwszy, kompleksowy dokument planistyczny w wymiarze powiatowym. Jego układ koncentrował się na podstawach prawnych i ogólnym zarysie zasobu dziedzictwa kulturowego. Dokument pełnił funkcję inicjującą – otwierał perspektywę długofalowego planowania, lecz zakres analityczny, w tym opis zasobów czy odniesienia do dziedzictwa niematerialnego, pozostawał ograniczony. Program zainicjował jednak praktykę raportowania oraz stworzył podstawy współpracy powiatu z gminami i instytucjami kultury.

Program na lata 2021–2024 został opracowany w oparciu o doświadczenia z poprzedniego cyklu. Jego treść uległa rozszerzeniu, szczególnie w zakresie uwarunkowań zewnętrznych, odniesień do dokumentów strategicznych szczebla wojewódzkiego i krajowego oraz analizy SWOT. Program cechował się większą spójnością formalną i silniejszym powiązaniem celów powiatu z polityką państwową i regionalną. Jednocześnie jednak część diagnostyczna pozostała skrótowa, ograniczona w zakresie akcentów dotyczących dziedzictwa niematerialnego, muzealnictwa lokalnego i promocji dziedzictwa poprzez turystykę kulturową.

Z realizacji założeń programu 2021–2024, przedstawionej w sprawozdaniu z wykonania programu, wynika, że zachowano wysoki poziom ciągłości działań w zakresie ochrony substancji zabytkowej oraz popularyzacji dziedzictwa. Najistotniejsze zrealizowane zadania obejmowały

m.in.:

- rewaloryzację elewacji i dachów zespołu pałacowo-parkowego w Żaganiu,
- prace konserwatorskie w zespołach sakralnych, m.in. w kościele Wniebowzięcia NMP w Szprotawie oraz w świątyniach w Brzeźnicy i Gościeszowicach,
- modernizację i adaptację pałacu w Wiechlicach (gmina Szprotawa) do funkcji hotelowo-konferencyjnych,
- rozwój ekspozycji w Muzeum Obozów Jenickich w Żaganiu, w tym rekonstrukcję baraków i organizację wydarzeń rocznicowych,
- działania dokumentacyjne i popularyzatorskie Muzeum Ziemi Szprotawskiej,
- cykliczne wydarzenia edukacyjno-kulturowe – festyny, koncerty, rajdy i spotkania promujące lokalne dziedzictwo.

W sprawozdaniu podkreślono także rosnącą aktywność gmin i instytucji kultury, które w coraz większym stopniu angażują się w opiekę nad zabytkami i dokumentację lokalnych zasobów. Za szczególnie istotne uznano rozwój współpracy między poziomem powiatowym a gminnym oraz powiązanie działań z zapisami strategii wojewódzkich i krajowych. Jednocześnie wskazano na niedostateczny zakres rozpoznania dziedzictwa niematerialnego, brak stałych mechanizmów finansowania zadań konserwatorskich oraz potrzebę aktualizacji i ujednolicenia gminnych ewidencji zabytków.

Obecnie opracowywany Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2025–2028 zachowuje ciągłość strukturalną z poprzednimi dokumentami, lecz wprowadza istotne rozszerzenia. Kluczowe elementy nowej perspektywy to:

- aktualizacja danych,
- pogłębiona diagnoza zasobu,
- włączenie dziedzictwa niematerialnego,
- uwzględnienie dziedzictwa militarnego,
- promocja i edukacja,

W świetle powyższego można stwierdzić, że program na lata 2025–2028 ma szansę wypełnić luki dotychczasowych opracowań, szczególnie w obszarze diagnozy, dziedzictwa niematerialnego, promocji i edukacji.

5.2. Zarys historii obszaru powiatu i jego krajobraz kulturowy.

Powiat żagański położony jest w południowej części województwa lubuskiego, w obrębie Niziny Śląskiej, na pograniczu z województwem dolnośląskim. Graniczy: na zachodzie z powiatem żarskim, na północy z powiatem zielonogórskim, na północnym wschodzie z powiatem nowosolskim, na wschodzie i południu z powiatami polkowickim i bolesławieckim, a na południowym zachodzie z powiatem zgorzeleckim. Siedzibą władz samorządowych i administracyjnych powiatu jest miasto **Żagań**.

W skład powiatu wchodzi **9 gmin**:

- gminy miejskie: **Żagań, Gozdnicza**,
- gminy miejsko-wiejskie: **Iłowa, Malomice, Szprotawa**,
- gminy wiejskie: **Brzeźnica, Niegosławice, Wymiarki, Żagań**.

Autorstwo: SANTosito, CC BY-SA 4.0, źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=102124336>

Łączna powierzchnia powiatu wynosi 1132 km², co stanowi około 8,1% powierzchni województwa lubuskiego. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (stan na 31 grudnia 2023 r.) powiat zamieszkuje ok. 77 tys. mieszkańców, co daje średnią gęstość zaludnienia około 68 osób na km². Ludność koncentruje się przede wszystkim w ośrodkach miejskich – Żaganiu, Szprotawie, Iłowej i Małomicach – natomiast gminy wiejskie charakteryzują się niższą gęstością zaludnienia i rolniczo-leśnym charakterem.

Istotnym elementem środowiska i krajobrazu powiatu jest bardzo wysoki udział lasów, zajmujących około 44% powierzchni. Dominują rozległe kompleksy Borów Dolnośląskich, które tworzą naturalne tło dla historycznych układów osadniczych i obiektów zabytkowych. Oś hydrograficzną stanowią rzeki Bóbr i Kwisza oraz ich dopływy, które w przeszłości warunkowały rozwój osadnictwa, młynarstwa i lokalnych tradycji gospodarczych.

Układ komunikacyjny powiatu opiera się na ważnych szlakach tranzytowych: drodze ekspresowej S3, autostradzie A18 / E36, drodze krajowej DK12 oraz sieci linii kolejowych, zapewniających powiązania regionalne i międzynarodowe. Takie położenie sprzyja integracji ochrony dziedzictwa kulturowego z rozwojem turystyki, gospodarki i infrastruktury.

Najstarsze ślady obecności człowieka na tym terenie sięgają epoki brązu i żelaza. Wczesnośredniowieczne grody, m.in. w Szprotawie, stanowiły ośrodki lokalnej władzy i załączki późniejszych miast. Gród kasztelański w Żaganiu wzmiankowany został w 1202 r., a prawa miejskie Żagań otrzymał w połowie XIII wieku. W tym okresie rozwijała się sieć osad wiejskich i miejskich, lokowanych na prawie niemieckim. Przez region przebiegał ważny trakt handlowy – tzw. Trakt Solny – prowadzący z Wielkopolski przez Szprotawę i Żagań w kierunku zachodnim. Układy urbanistyczne Żagania i Szprotawy z rynkiem, kościołami i murami miejskimi należą do najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego powiatu.

Od XVI do XVIII wieku obszar znajdował się w granicach Księstwa Żagańskiego, będącego we władaniu m.in. Piastów Śląskich, a następnie rodów Lobkowiczów, Wallensteinów, Bironów i Talleyrandów. Okres ten przyniósł budowę reprezentacyjnych

rezydencji szlacheckich, rozwój folwarków i parków krajobrazowych. W Żaganiu powstał barokowy pałac, który wraz z parkiem krajobrazowym projektu Petera Josepha Lenné stał się jedną z najważniejszych rezydencji Europy Środkowej. W wielu wsiach zachowały się do dziś układy ruralistyczne i przykłady dawnej zabudowy folwarcznej.

Wiek XIX przyniósł rozwój gospodarczy i przemysłowy regionu. Powstały linie kolejowe, które uczyniły Żagań ważnym węzłem komunikacyjnym. Rozwijał się przemysł hutniczy, cegielnie, gorzelnie i młyny wodne. Budowano szkoły, sądy, koszary i dworce kolejowe. W krajobrazie wiejskim i miejskim pojawiły się nowe style architektoniczne – neogotyckie, neorenesansowe i eklektyzm. Charakterystycznym elementem stały się także parki publiczne, aleje drzew i ogrody przypałacowe.

Po 1945 r. nastąpiła całkowita wymiana ludności w wyniku zmiany granic. Osiedlili się tu mieszkańcy z różnych regionów Polski, a także Kresowianie z dawnych terenów wschodnich, którzy przywieźli swoje tradycje i obrzędy. Zasiadano dawne majątki i adaptowano obiekty zabytkowe do nowych funkcji. Proces ten nadał regionowi charakter społeczności postmigracyjnej, w której tradycje kresowe przenikały się z dziedzictwem Dolnych Łużyc i Śląska. Rozwój administracyjny, reaktywacja powiatu w 1998 r. oraz współczesne działania rewitalizacyjne kształtują współczesny krajobraz kulturowy.

Krajobraz kulturowy

Powiat żagański posiada bogaty i zróżnicowany zasób dziedzictwa kulturowego, który obejmuje zarówno dobra kultury materialnej, jak i elementy dziedzictwa niematerialnego, trwale związane z historią, tożsamością i tradycją lokalnych społeczności. Dziedzictwo powiatu żagańskiego obejmuje wielowiekowe zabytki architektury sakralnej, rezydencjonalnej, mieszkalnej i przemysłowej, a także zabytki techniki oraz obiekty o wartościach krajobrazowych i archeologicznych. Znaczącą część zasobu stanowią rozproszone w krajobrazie wiejskim świątynie, założenia pałacowo-parkowe i dawne dobra rycerskie.

Powiat żagański wyróżnia się bogatym krajobrazem kulturowym, kształtowanym przez wieki obecności różnych tradycji etnicznych i wyznaniowych. Sieć średniowiecznych miast (Żagań, Szprotawa), liczne pałace i dwory wraz z parkami krajobrazowymi oraz rozproszone wiejskie kościoły gotyckie i barokowe stanowią o wyjątkowej tożsamości regionu. Równocześnie wielokulturowe dziedzictwo związane z migracjami po 1945 r. wzbogaciło lokalną tożsamość o tradycje kresowe, w tym praktyki kulturowe, kulinarne i muzyczne.

Krajobraz powiatu żagańskiego cechuje się dużą różnorodnością i bogactwem form. Tworzą go:

- średniowieczne układy urbanistyczne Żagania i Szprotawy,
- gotyckie kościoły wiejskie m.in. w Brzeźnicy, Gościeszowicach, Chotkowie, Mycielinie i wielu innych miejscowościach,
- rezydencje, pałace i dwory z otaczającymi parkami (Żagań, Iłowa, Wiechlice, Henryków, Chichy),
- zabytki przemysłu i techniki: mosty, młyny i elektrownie wodne, rzeźnie, dworce kolejowe,
- rozproszone elementy małej architektury sakralnej: krzyże pokutne, kapliczki, figury przydrożne,

- układy ruralistyczne zachowanych wsi łańcuchowych i owalnic, z tradycyjną zabudową mieszkalną i folwarczną,
- elementy zieleni komponowanej: parki pałacowe, ogrody dworskie, aleje drzew, starodrzew i założenia wodne.

Powiat żagański dzięki swojemu położeniu i historii stanowi unikalny obszar przenikania kultur i tradycji, a jego krajobraz kulturowy odzwierciedla bogactwo dziejów od średniowiecza po współczesność.

Przykłady miejscowości i obiektów ilustrujących to dziedzictwo:

- Żagań – zespół poaugustiański (Pomnik Historii), barokowy pałac książęcy i park wraz z dawnym szpitalem i kościołem p.w. Krzyża św., średniowieczny układ urbanistyczny miasta.
- Szprotawa – średniowieczny układ urbanistyczny, dwuwieżowy ratusz, ruiny zamku i kościoła ewangelickiego, kościoły gotyckie i klasztor Magdalenek, liczne młyny i dawne zakłady przemysłowe nad Bobrem.
- Wiechlice – pałac z XVIII w. z parkiem krajobrazowym.
- Gościeszowice – kościół gotycki, przykłady tradycyjnych zagród wiejskich.
- Chotków, Mycielin, Niegosławice – gotyckie kościoły wiejskie i układy ruralistyczne.
- Rudawica, Miodnica, Stara Kopernia – wsie o zachowanych historycznych układach łańcuchowych i owalnicowych.
- Cieciszów, Leszno Dolne, Siecieborzyce – przykłady małej architektury sakralnej (krzyże pokutne, kapliczki).
- Koszary i budynki garnizonowe w Szprotawie i Żaganiu – element tradycji wojskowej miast.

Obiekty te, wraz z otaczającymi je krajobrazami rolnymi, leśnymi i wodnymi, tworzą spójną i zróżnicowaną strukturę dziedzictwa powiatu, wymagającą zachowania i odpowiedniego zarządzania.

5.3. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.

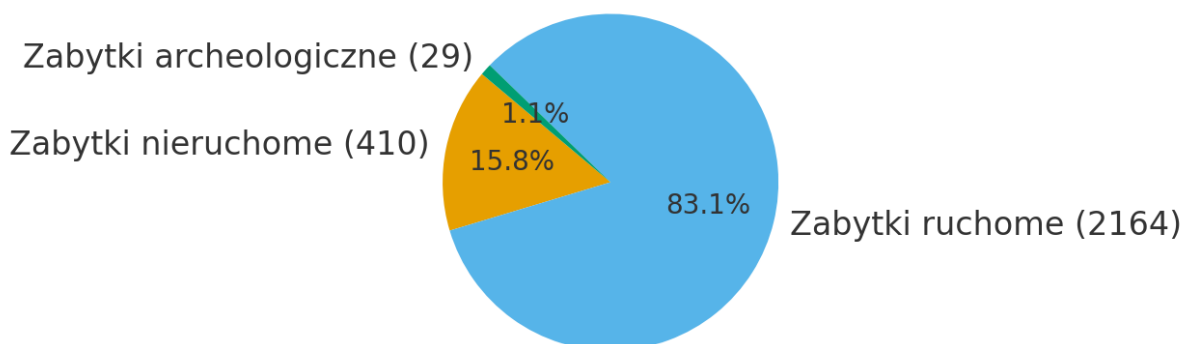
Powiat Żagański w latach 2016–2019 realizował Program Opieki nad Zabytkami przyjęty Uchwałą Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 21 marca 2016 r. Dokument ten zawierał pierwszą kompleksową charakterystykę zasobów oraz analizę stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu. W kolejnym programie, na lata 2021–2024, również dokonano analizy zasobu dziedzictwa kulturowego z obszaru powiatu, rozwijając i uzupełniając wcześniejsze ustalenia.

Obecna analiza, przygotowana w ramach Programu na lata 2025–2028, ma na celu usystematyzowanie dotychczasowych danych, odniesienie ich do aktualnego stanu badań i ewidencji oraz wskazanie priorytetów ochrony dziedzictwa na kolejne lata.

Według danych uzyskanych od Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (stan na maj 2025 r.) na terenie powiatu żagańskiego znajduje się:

- 410 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru,
- 2164 zabytki ruchome wpisane do rejestru,
- 29 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru.

Struktura zabytków w powiecie żagańskim (2025)

Powiat Żagański, jako jednostka samorządu terytorialnego, posiada w swoim zasobie zarówno zabytki wpisane do rejestru, jak i obiekty ujęte w gminnych ewidencjach zabytków. Część z nich użytkowana jest bezpośrednio przez powiat, inne pozostają w zarządzie bądź administracji jednostek organizacyjnych, zwłaszcza oświatowych. Do najważniejszych należą:

- Dawne kolegium jezuitów, ul. Gimnazjalna 13 w Żaganiu, XVII w., nr rej. L-458 z 5.06.1961 – obecnie siedziba Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących
- Dawna szkoła ewangelicka, pl. Orłat Lwowskich 4 w Żaganiu, 1923, 1940, nr rej. L-697/A z 10.09.2015 – obecnie zespół szkół ogólnokształcących
- Pałac w Iłowej, ul. Pałacowa 1, nr rej. 112 z 16.07.1958 – obecnie Zespół Szkół Ponadpodstawowych w Iłowej
- Kościół ewangelicki – ruina, Leszno Dolne, dz. nr 295, nr rej. L-441 z 30.03.1965
- Budynek Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Żaganiu, ul. Śląska 1 – ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Gminne ewidencje i programy opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, każda gmina ma obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków (GEZ). GEZ stanowi narzędzie ochrony konserwatorskiej, będąc zbiorem kart adresowych obiektów zabytkowych. Ewidencja ta powinna być na bieżąco aktualizowana i stanowić podstawę do prowadzenia polityki ochrony na poziomie lokalnym. Informacje o zakresie gminnej ewidencji zabytków powinny być odzwierciedlane w gminnych programach opieki nad zabytkami (GPONZ), które są dokumentami planistycznymi wskazującymi cele i kierunki działań w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Stan realizacji obowiązków w zakresie GEZ i GPONZ w powiecie żagańskim (2025 r.) przedstawia poniższe zestawienie:

Gmina	GEZ	GPONZ
Żagań (miejska)	GEZ aktualizowany	GPONZ 2025–2028

Szprotawa	GEZ częściowy (dla miasta)	W opracowaniu (planowane 2025)
Iłowa	GEZ	Brak
Żagań (wiejska)	GEZ	Obowiązujący
Gozdnica	GEZ	Brak
Wymiarki	GEZ wymagający aktualizacji	Brak
Brzeźnica	GEZ	Obowiązujący
Niegosławice	Brak (jedynie wykaz)	Brak
Małomice	Brak	Brak

5.4. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu.

Powiat Żagański wyróżnia się na tle województwa lubuskiego wyjątkowym nagromadzeniem zabytków o najwyższej wartości historycznej, artystycznej i naukowej. Skomplikowana historia regionu, wielowiekowa obecność możnych rodów i zakonów oraz bogata działalność fundacyjna sprawiły, że na tym obszarze powstały zarówno monumentalne założenia klasztorne, rezydencjonalne i sakralne, jak również unikatowe przykłady architektury obronnej i sepulkralnej. Zabytki te stanowią nie tylko dziedzictwo lokalne, ale punkty odniesienia dla całego regionu i kraju.

Według Raportu Narodowego Instytutu Dziedzictwa (2016) spośród 21 obiektów w województwie lubuskim o metryce do połowy XIII wieku aż 7 znajduje się w granicach powiatu żagańskiego – co stanowi najwyższy wynik w regionie. Podobna sytuacja dotyczy obiektów z okresu od połowy XIII do XV wieku – na terenie powiatu zachowało się aż 54 tego rodzaju zabytki.

Najważniejszym zabytkiem powiatu żagańskiego, posiadającym najwyższą rangę ochrony, jest **zespół poaugustiański w Żaganiu** – dawne opactwo kanoników regularnych reguły św. Augustyna. W jego skład wchodzi m.in.:

- gotycki kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (XIII–XV w.),
- zabudowania klasztorne z krużgankami i kapitułarzem,
- dawna biblioteka konwentualna (jedna z najstarszych na Śląsku, z XV w.),
- fragmenty obwarowań klasztornych.

Obiekt uznany został za **Pomnik Historii** rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 12 września 2011 r. (Dz. U. z 2011 r. nr 187, poz. 1113).

Wyjątkowość kompleksu polega na jego znaczeniu dla historii architektury i kultury duchowej: był jednym z najważniejszych ośrodków kanoników regularnych na Śląsku, a jego biblioteka uchodziła za „śląską skarbnicę wiedzy”. Zespół zachował do dziś czytelny układ klasztorno-kościelny, będąc świadectwem ciągłości funkcji religijnych i edukacyjnych.

Status Pomnika Historii podnosi rangę całego powiatu żagańskiego w skali kraju i nakłada szczególny obowiązek ochrony oraz promocji tego dziedzictwa. Jednocześnie otwiera możliwość ubiegania się o środki z programów krajowych i międzynarodowych. Obiekt stanowi ośrodek działań edukacyjnych i kulturalnych, jest udostępniany turystom, a jego promocja przyczynia się do wzmocnienia tożsamości powiatu żagańskiego oraz budowania jego marki kulturowej.

Przedstawione poniżej obiekty i zespoły stanowią kanon zabytków o najważniejszym znaczeniu dla Powiatu Żagańskiego. Obejmują wszystkie kluczowe kategorie dziedzictwa: sakralne, rezydencjonalne, urbanistyczne, obronne i sepulkralne. Pełny wykaz zabytków wraz z numerami rejestru zawarty jest w załączniku tabelarycznym do Programu. Zestawienie sporządzono w oparciu o dane Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (stan na maj 2025 r.) oraz uzupełnione o weryfikację decyzji rejestrowych i dokumentów źródłowych. Wśród nich na szczególne wyróżnienie zasługują:

1. Zespół klasztorny kanoników regularnych reguły św. Augustyna w Żaganiu – jedno z najważniejszych opactw śląskich, obejmujące gotycki kościół Wniebowzięcia NMP (XIII–XV w.), krużganki, kapitułarz, bibliotekę konwentualną oraz zabudowania klasztorne. Obiekt, uznany za Pomnik Historii (2011), jest świadectwem wielowiekowej roli Żagania jako ośrodka religijnego i naukowego.
2. Pałac książęcy w Żaganiu – rezydencja rodów Lobkowitzów i Talleyrandów, otoczona parkiem krajobrazowym i oranżerią. W XIX wieku, za sprawą księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord, Żagań stał się ważnym centrum życia politycznego i kulturalnego Europy.
3. Zespół szpitala pw. św. Doroty w Żaganiu – kompleks o średniowiecznej genezie (kościół, budynek szpitalny, dom sióstr, kaplica loretańska, mur i brama). Świadectwo działalności dobroczynnej i religijnej unikatowej w skali regionu.
4. Dwuwieżowy ratusz w Szprotawie wraz z zachowanymi fragmentami murów obronnych i Bramą Żagańską – unikat w skali kraju, świadectwo średniowiecznego układu urbanistycznego miasta.
5. Zespół pałacowo-parkowy w Iłowej – barokowa rezydencja otoczona parkiem krajobrazowym z aleją grabową i symboliczną bramą „Mostkiem Miłości”, częściowo projektowaną przez P.J. Lenné.
6. Wieża rycerska w Witkowie – relikw średniowiecznej architektury obronnej, zachowany wraz z fragmentami fortyfikacji ziemnych i bastionów, ukazujący początki siedzib rycerskich na ziemi żagańskiej.
7. Sieć wiejskich kościołów o metryce średniowiecznej (XIII–XV w.), m.in. w Chotkowie, Jabłonowie, Siecieborzycach, Starej Koperni, Mycielinie, Jeleninie, Bożnowie, Gorzupi Dolnej i Bukowinie Bobrzańskiej – unikatowa koncentracja sakralnych budowli kamiennych.

Tabela nr 1. Kościoły wiejskie o metryce średniowiecznej

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Metryka	Nr rejestru
-----	-------------	--------	---------	-------------

1	Chotków	Kościół par. pw. Narodzenia NMP	XIV, XVI	323 z 5.06.1961
2	Jabłonów	Kościół par. pw. św. Andrzeja	XIII, XVIII/XIX	114 z 16.07.1958
3	Wichów	Kościół par. pw. św. Marcina	XIV, XVI, XIX	2080 z 29.04.1971
4	Siecieborzyce	Kościół fil. pw. MB Częstochowskiej	1260, XIV, 1508	625 z 5.07.1963
5	Stara Kopernia	Kościół par. pw. św. Jadwigi	XIII–XVI	576 z 10.06.1963
6	Jelenin	Kościół par. pw. św. Mikołaja	XIII–XIV, XVI, 1900	113 z 16.07.1958
7	Mycielin	Kościół par. pw. św. Mikołaja	XIII, XVI, XIX	230 z 27.03.1961
8	Bożnów	Kościół par. pw. Zwiastowania NMP	XIV, XVI, XIX	99 z 16.07.1958
9	Bukowina Bobrzańska	Kościół fil. pw. MB Różańcowej	XIV, XIX	2077 z 29.04.1971
10	Gorzupia Dolna	Kościół fil. pw. św. Jerzego	XIII, XVI	109 z 16.07.1958

Tabela nr 2. Zespoły rezydencjonalne i parki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Metryka	Nr rejestru
1	Żagań	Pałac książęcy, oranżeria, park	XVII–XIX	L-116/1-3/A (1948–1984)
2	Iłowa	Pałac, park, aleja grabowa, Mostek Miłości	XVII–XX	112/1958, 3227/1986, 2157/1974, L- 290/A/2008
3	Chotków	Zespół pałacowy: pałac, 2 basteje, obora	XVIII	571 z 10.06.1963
4	Henryków	Zespół pałacowy: pałac, oficyna, park, folwark	XVIII–XIX	105/1961, 1973/1973
5	Wiechlice	Zespół dworski: dwór,	XVIII–XIX	2025/1971, 3055/1978

		rzędcówka, spichlerz, park		
6	Witków	Zamek – wieża mieszkalna, oficyna	XV–XVI	237/1961, 1963

Tabela nr 3. Układy urbanistyczne i ruralistyczne

Lp.	Lokalizacja	Układ	Nr rejestru
1	Żagań	Układ urbanistyczny średniowieczny	A-58 (1957, 1975)
2	Szprotawa	Układ urbanistyczny średniowieczny	A-62 (1959, 1975)

Tabela nr 4. Cmentarze i miejsca sepulkralne

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Metryka	Nr rejestru
1	Cmentarz żydowski	Żagań, ul. Żarska	XVIII–XIX	—
2	Cmentarz komunalny	Żagań, ul. Kozuchowska	XIX	wpisany do rejestru – nr zgodnie z załącznikiem
3	Cmentarze przykościelne	przy kościółkach wiejskich	średniowiecze– XIX	—
4	Cmentarze wojenne	Żagań, inne miejscowości	XX	—

Układy ruralistyczne wsi

- Bożnów, Brzeźnica, Dietrichowice, Gorzupia Dolna, Jabłonów, Karczówka, Konin Żagański, Leszno Dolne, Lutynka, Mycielin, Niegostawice, Nieradza, Pasterzowice, Siecieborzyce, Sieraków, Silno Małe, Trzebów, Witoszyn Dolny, Wymiarki.

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym:

- Wały Śląskie (gm. Szprotawa) – wczesnośredniowieczne wały graniczne, unikatowe w skali regionu.
- Grodzisko w Szprotawie („Chrobry”) – relikty wczesnośredniowiecznego grodu.
- Miejsca bitew i potyczek (np. działania wojenne 1813 i 1945 r.).

Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym:

- Teren dawnego obozu jenieckiego Stalag Luft 3 – międzynarodowe miejsce pamięci związane z „Wielką Ucieczką”.
- Pomnik „Wielkiej Ucieczki” w Żaganiu – upamiętnienie wydarzeń 1944 r., symbol pamięci alianckiej w Polsce.

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym i krajowym znaczeniu:

- Johannes Kepler (1571–1630) – wybitny astronom i matematyk, twórca praw ruchu planet. W latach 1628–1630 mieszkał i pracował w Żaganiu, dokąd przeniósł się z Pragi na zaproszenie księcia Albrechta von Wallensteina. To właśnie w Żaganiu wydał dzieło *Rudolphina Tabulae* (Tablice Rudolfa), jedno z najważniejszych w historii astronomii. Pamiątką jego pobytu jest tablica w rynku i popularyzatorskie działania prowadzone w Muzeum Obozów Jenieckich (które ma także ekspozycję historyczną o mieście).
- Księżna Dorota de Talleyrand-Périgord (1793–1862) – słynna „księżna żagańska”, arystokratka i filantropka, która z Żagania uczyniła jeden z ważniejszych ośrodków życia kulturalnego Europy XIX wieku. Była gospodynią Pałacu Książęcego i przyczyniła się do jego przebudowy. Dzięki niej Żagań stał się miejscem spotkań elit politycznych i artystycznych epoki.
- Kanonicy regularni św. Augustyna – postacie związane z klasztorem żagańskim od XII wieku, które miały ogromny wpływ na rozwój szkolnictwa, piśmiennictwa i kultury Śląska. Szczególne znaczenie ma tradycja biblioteki klasztornej, jednej z najstarszych na ziemiach polskich.
- Generałowie i żołnierze 11. Lubuskiej Dywizji Kawalerii Pancernej („Czarnej Dywizji”) – powojenna historia Żagania to także dzieje garnizonu, w którym stacjonowała jednostka kontynuująca tradycje gen. Stanisława Maczka i 1 Dywizji Pancernej. Sala Tradycji w Żaganiu dokumentuje sylwetki dowódców i żołnierzy związanych z tym miejscem.

Budowle historyczne i monumenty:

- Wieża Bismarcka w Żaganiu (Belaria) – wybudowana w 1905 r. na wzgórzu w północnej części miasta, jako jedna z kilkuset wież upamiętniających kanclerza Otto von Bismarcka. Obiekt wykonany z granitu, o charakterystycznej masywnej sylwecie, z tarasem widokowym na miasto i okolicę. Po 1945 r. popadła w ruinę, jednak w XXI wieku prowadzono działania społeczno-samorządowe na rzecz jej rewaloryzacji i przywrócenia do funkcji rekreacyjno-turystycznej. Stanowi ważny punkt widokowy oraz element krajobrazu kulturowego Żagania.
- Pomniki i krzyże pokutne – zachowane w Siecieborzycach, Lesznie Dolnym i innych miejscowościach powiatu. Stanowią materialne ślady dawnych wierzeń i praktyk sądowniczych.
- Ratusze w Żaganiu i Szprotawie – budowle o dużej wartości historycznej i urbanistycznej, będące do dziś centralnymi punktami układów miejskich.
- Pomniki i krzyże pokutne – rozproszone w krajobrazie (m.in. Siecieborzyce, Leszno Dolne).
- Kamienne drogowskazy z okolic Szprotawy – relikty dawnego systemu komunikacyjnego, świadczące o organizacji dróg i podróży w epoce przedprzemysłowej, cenne źródło wiedzy o topografii i mobilności społecznej.
- Most kratownicowy w Szprotawie (XX w.) – przykład dziedzictwa techniki.
- Mosty kolejowe na terenie powiatu – obejmują zarówno konstrukcje żelazne (kratownicowe), jak i ceglane mosty o sklepieniach łukowych oraz obiekty z

przyczółkami kamiennymi. Stanowią świadectwo rozwoju XIX- i XX-wiecznej inżynierii komunikacyjnej oraz modernizacji regionu.

Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Powiat żagański łączy wartości przyrodnicze i kulturowe.

- Parki krajobrazowe i podworskie i aleje – Borowina, Chichy, Dietrichowice, Iłowa, Jabłonów, Jelenin, Małomice, Wiechlice, Żagań, Szprotawa (Park Gepperta).
- Bory Dolnośląskie – największy zwarty kompleks leśny w Polsce, ważny element krajobrazu i tożsamości regionu.
- Dolina Bobru i Szprotawy – obszary przyrodniczo-krajobrazowe ściśle związane z dawnym osadnictwem i przemysłem.

5.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.

Na terenie powiatu funkcjonują instytucje gromadzące zbiory zabytkowe i pamięć historyczną:

1) Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu (MOJ) – miejska instytucja kultury prowadząca ekspozycje stałe poświęcone obozom **Stalag VIIIC** i **Stalag Luft 3** (m.in. „Wielka Ucieczka”) oraz badania i popularyzację historii jenieckiej. Placówka organizuje programy edukacyjne, lekcje muzealne, rekonstrukcje i wydarzenia rocznicowe; publikuje też aktualności i kalendarz wydarzeń. Źródła: strona muzeum (aktualności i kalendarz), sprawozdania (BIP/UM

2) Muzeum Ziemi Szprotawskiej im. F. Matuszkiewicza – regionalna placówka prowadzona przez Towarzystwo Bory Dolnośląskie, mieszcząca się w zabytkowej Bramie Żagańskiej w Szprotawie. Muzeum pełni funkcję ośrodka dokumentacji, badań i popularyzacji dziedzictwa kulturowego dawnego powiatu szprotawskiego. W jego strukturze funkcjonują działy: archeologiczno-historyczny, przyrodniczy, archiwaliów i turystyczny. Zbiory obejmują znaleziska archeologiczne, zabytki rzemiosła, dokumenty i pamiątki lokalne. Placówka prowadzi badania terenowe (m.in. Wały Śląskie, grodzisko „Chrobry”), organizuje wystawy, lekcje muzealne i działania popularyzatorskie, pełniąc zarazem funkcję punktu informacji turystycznej. Jest jednym z najważniejszych ośrodków społecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie Borów Dolnośląskich.

3) Sala Tradycji „Czarnej Dywizji” (11. Lubuska Dywizja Kawalerii Pancernej, Żagań) – wojskowa izba pamięci prezentująca dzieje 11LDKPanc i tradycje oręża; odwiedzana podczas zwiedzań zorganizowanych, świąt i wydarzeń garnizonowych.

Wydarzenia cykliczne i programy edukacyjne realizowane przez muzea i izby pamięci:

- Muzeum Obozów Jenieckich (Żagań):

- Obchody rocznicy „Wielkiej Ucieczki” (marzec) – uroczystości, pokazy, miasteczko edukacyjne, udział 11LDKPanc i grup rekonstrukcyjnych, odsłonięcia, warsztaty.
- Noc Muzeów, wystawy czasowe, lekcje muzealne, spacer tematyczny; współpraca z imprezami miejskimi (np. Jarmark Michała – dodatkowe godziny zwiedzania).

- Muzeum Ziemi Szprotawskiej:

- Noc Muzeów, cykl wykładów i spacerów „śladem historii” (Wały Śląskie, zamki/fortyfikacje, archeologia), działania edukacyjne dla szkół i turystów.

- Sala Tradycji 11LDKPanc:

- zwiedzania edukacyjne i okolicznościowe (święta jednostki, rocznice), prezentacje tradycji i sprzętu.

5.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne powiatu obejmuje:

- tradycje ludowe – dożynki, odpusty, procesje Bożego Ciała,
- zwyczaje związane z cyklem dorocznym i rodzinnym,
- działalność zespołów śpiewaczych i kół gospodyń wiejskich,
- elementy kultury Kresowian – obyczaje, kuchnię, tradycje religijne,
- lokalne legendy i podania (m.in. o skarbie Magdalenek, kamieniu diabła w Wiechlicach, lochach Szprotawy).

Dziedzictwo niematerialne powiatu żagańskiego obejmuje zwyczaje, obrzędy, tradycje ustne i formy ekspresji artystycznej, które kształtują tożsamość lokalną i międzygeneracyjną. W wielu miejscowościach praktykowane są dożynki, odpusty parafialne, procesje Bożego Ciała, a także wydarzenia upamiętniające lokalne rocznice historyczne.

W regionie funkcjonują zespoły śpiewacze, koła gospodyń wiejskich i lokalni rzemieślnicy kultywujący wzory haftu, garncarstwa czy obrzędów rodzinnych. Szczególne znaczenie mają tradycje Kresowian, osiedlonych tu po 1945 r., którzy przywieźli ze sobą wschodnie wzorce kulinarne, zwyczaje religijne i obyczaje.

Cenne są też lokalne legendy, jak np. o skarbie Magdalenek, kamieniu diabła z Wiechlic czy o lochach pod Szprotawą. Dziedzictwo niematerialne jest żywym komponentem kultury lokalnej i powinno być objęte troską edukacyjną oraz promocyjną.

Dziedzictwo niematerialne powiatu żagańskiego, podobnie jak na całym pograniczu Dolnych Łużyc, posiada specyficzny charakter wynikający z nakładania się na siebie wielowiekowych tradycji niemieckich, polskich, łżyckich oraz powojennych doświadczeń społeczności przesiedlonych z Kresów Wschodnich, centralnej i południowej Polski. Zjawisko to tworzy wielowarstwową tkankę kulturową, w której obok dawnych elementów utrwalonych w pamięci lokalnej, rozwijają się nowe formy obrzędowości i praktyk społecznych.

Przykłady dziedzictwa niematerialnego w powiecie żagańskim:

1. **Tradycje i zwyczaje rolnicze oraz świąteczne** – na obszarach wiejskich zachowały się dożynki, procesje Bożego Ciała z bogatą oprawą kwiatową, a także praktyki związane z cyklem agrarnym. Obchody te, choć współcześnie zmodernizowane, nawiązują do dawnych wzorców wsi łżyckiej i śląskiej.
2. **Muzyka i śpiew ludowy** – w regionie rozwijają się zespoły folklorystyczne i chóry (np. w Szprotawie, Żaganiu, Brzeżnicy), których repertuar łączy pieśni kresowe, śląskie i lubuskie. Praktyka ta stanowi kontynuację powojennego procesu przenoszenia tradycji muzycznych przez osadników przybyłych po 1945 r.
3. **Rzemiosło i rękodzieło** – w wielu miejscowościach kontynuowane są tradycje hafciarskie, garncarskie czy kowalskie, często w formie warsztatów i pokazów organizowanych przy lokalnych ośrodkach kultury. Dawne wzorce rzemieślnicze uległy

przetworzeniu i obecnie funkcjonują jako element animacji kulturalnej oraz edukacji regionalnej.

4. **Opowieści, legendy i pamięć historyczna** – powiat żagański cechuje bogata tradycja narracyjna związana z lokalnymi dziejami. Przykładami są podania o zakonie augustianów w Żaganiu, legendy o cystersach w Szprotawie czy opowieści o wieży Bismarcka i lokalnych cmentarzach. Narracje te, choć wielokrotnie rekonstruowane, kształtują zbiorową tożsamość mieszkańców.
5. **Dziedzictwo społeczności przesiedleńczych** – istotny komponent stanowią tradycje przywiezione przez ludność z dawnych Kresów Wschodnich, Małopolski czy centralnej Polski. Należą do nich m.in. zwyczaje świąteczne (np. kolędowanie, wielkanocne święcenie pokarmów), kuchnia kresowa oraz pamięć o utraconych ojczyznach, przenoszona w ramach lokalnych wspólnot.

Występowanie: dziedzictwo niematerialne obecne jest w przestrzeni całego powiatu – zarówno w miastach (Żagań, Szprotawa, Iłowa), jak i w gminach wiejskich (Niegosławice, Brzeźnica, Wymiarki). Koncentruje się wokół ośrodków kultury, stowarzyszeń, parafii oraz szkół, a także w żywej praktyce rodzinnej i sąsiedzkiej.

Pochodzenie: elementy te wywodzą się z kilku nakładających się tradycji. Pierwotnie związane były z kulturą Dolnych Łużyc i Śląska, następnie uległy przeobrażeniu wskutek powojennych migracji, które wprowadziły na ten teren bogaty zestaw obyczajów i praktyk z różnych regionów II Rzeczypospolitej. Dzisiejszy obraz niematerialnego dziedzictwa powiatu żagańskiego ma więc charakter synkretyczny – łączy lokalną spuściznę przedwojenną z tradycjami przywiezionymi przez osadników oraz nowymi formami wytwarzanymi we współczesnym życiu społecznym.

Szczególne znaczenie ma działalność **Zespołu Górali Bukowińskich „Watra” z Brzeźnicy**, założonego w 1969 roku. Zespół kultywuje tradycje Bukowiny w zakresie śpiewu, tańca, strojów i obrzędów. Centralnym elementem dziedzictwa przekazywanego przez „Watę” jest **„Wesele Górali Bukowińskich”** – obrzęd przejścia obejmujący m.in. błogosławieństwo młodych, orszak weselny, „pripytanie się” i oczepiny. W czerwcu 2025 roku „Wesele Górali Bukowińskich” zostało wpisane na **Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego**, prowadzoną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Tradycja ta jest praktykowana w Brzeźnicy i okolicznych miejscowościach (Stanów, Marcinów, Karczówka) i stanowi unikalny przykład przenikania kultur kresowych na teren powiatu żagańskiego.

Dziedzictwo niematerialne stanowi ważny element tożsamości społeczności powiatu i podlega ochronie poprzez dokumentowanie, popularyzację i edukację. Szczególna rola zespołu „Watra” i wpis na Krajową Listę NDK podnoszą rangę dziedzictwa lokalnego w wymiarze ogólnopolskim.

Dziedzictwo niematerialne powiatu żagańskiego ma charakter synkretyczny. Łączy spuściznę przedwojennych mieszkańców Dolnych Łużyc i Śląska (legendy, obrzędy agrarne, rzemiosło) z tradycjami przeniesionymi po 1945 r. przez osadników z Kresów, Małopolski,

Podkarpacia i centralnej Polski. Współcześnie podlega ono procesowi rekonstrukcji i adaptacji, stanowiąc podstawę do budowania tożsamości lokalnej i regionalnej.

Ocena realizacji zaleceń dotyczących prowadzenia ewidencji i programów opieki nad zabytkami

Powiat Żagański w ostatnich latach w sposób konsekwentny realizuje działania zmierzające do uporządkowania systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Opracowano i uzgodniono z właściwymi organami Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz wdrożono Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami. Regularnie przygotowywane są sprawozdania z realizacji programu, które przekazywane są do organu nadzoru konserwatorskiego.

Powiat dysponuje kompletnymi danymi liczbowymi dotyczącymi zasobu zabytkowego oraz zapewnił organizacyjne i kadrowe warunki do prowadzenia działań konserwatorskich. Wdrożono procedury udzielania i rozliczania dotacji, a także prowadzono współpracę z gminami w zakresie aktualizacji ewidencji i programów opieki nad zabytkami.

Pozytywnie należy ocenić działania podejmowane na rzecz zabezpieczenia obiektów stanowiących mienie powiatu, w tym utrzymanie bieżącego nadzoru technicznego oraz prowadzenie dokumentacji obiektów.

Działania te w znacznej mierze odpowiadają wcześniejszym zaleceniom organów kontrolnych, dotyczącym konieczności ujednolicenia ewidencji zabytków, wdrożenia planowania ochrony w sytuacjach kryzysowych i usprawnienia współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego. Do pełnego wdrożenia systemu ochrony dziedzictwa wymagane jest jeszcze opracowanie planów jednostkowych dla wszystkich zabytków stanowiących własność Powiatu. Zrealizowane dotychczas przedsięwzięcia potwierdzają, że ochrona dziedzictwa kulturowego została trwale włączona w system działań strategicznych Powiatu Żagańskiego i stanowi podstawę dla realizacji kolejnych celów Programu na lata 2025–2028.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza szans i zagrożeń (SWAT) przedstawia mocne i słabe strony dziedzictwa kulturowego powiatu żagańskiego oraz szanse i zagrożenia wynikające z uwarunkowań zewnętrznych. Stanowi narzędzie oceny potencjału i wyzwań, które należy uwzględnić przy planowaniu działań ochronnych i rozwojowych.

Mocne strony	Słabe strony
Zróżnicowany zasób: układy małych miast i wsi, zespoły pałacowo-parkowe, obiekty sakralne, relikty dziedzictwa przemysłowego i komunikacyjnego.	Zły stan techniczny wielu obiektów, zwłaszcza folwarcznych, gospodarczych, ale też dworów.
Dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej i wodnej – rozwijająca się sieć szlaków turystycznych.	Brak parków kulturowych – słaba aktywność gmin w budowaniu kapitału opartego na dziedzictwie kulturowym.
Obecność Pomnika Historii – zespołu poaugustiańskiego w Żaganiu.	Brak jednolitej, ustandaryzowanej ewidencji zabytków na poziomie powiatu, niepełna cyfryzacja danych.
Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych - brak zrujnowanych kościołów.	Brak dostępu do zabytków rezydencjonalnych, które stanowią własność prywatną.
Duże zalesienie obszaru, mnogość parków, zachęcające do uprawiania aktywnej turystyki w połączeniu z turystyką kulturową.	Brak placówki muzealnej na terenie Żagania skupiającej znaleziska i kolekcje z terenu powiatu, rozproszone i przechowywane w innych instytucjach (Muzeum Archeologicznym w Świdnicy, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego w Żarach)
Średniowieczne układy urbanistyczne Żagania i Szprotawy i ich walory.	Brak aktualnych GPONZ w części gmin (Niegosławice, Wymiarki, Gozdnicza itd.).
Różnorodność krajobrazu kulturowego: obiekty miejskie, wiejskie, rezydencjonalne, militarne.	Ograniczone zasoby kadrowe w gminach, niedobór wykonawców z doświadczeniem konserwatorskim.

Duże nasycenie obszaru gminy układami ruralistycznymi o średniowiecznej metryce	Niska świadomość społeczna dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego/brak społecznego opiekuna zabytków,
Aktywne instytucje muzealne i izby pamięci (Muzeum Obozów Jenieckich, Muzeum Ziemi Szprotawskiej).	Słaba integracja międzygminnych ofert turystycznych.
Żywe praktyki niematerialne: tradycje Kresowian, działalność zespołu „Watra” z Brzeżnicy (Wesele Górali Bukowińskich na Krajowej Liście NDK).	Presja na termomodernizację kosztem autentyzmu (stolarka, tynki, detale), estetyka szyldów i reklam.
Skuteczne uzyskanie dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Ochrona Zabytków (np. prace przy zespole pozaugustiańskim w Żaganiu).	Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych,
Czystość środowiska, bogactwo przyrodnicze, turyści-grzybiarze i wędkarze.	Zbyt niskie środki w budżecie powiatu i gmin na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
Funkcjonowanie w powiecie Powiatowego Konserwatora Zabytków, co skraca czas postępowań administracyjnych, umożliwia konsultacje w dziedzinie opieki nad zabytkami	Brak dostatecznej współpracy pomiędzy stowarzyszeniami funkcjonującymi w obszarze powiatu, a zajmującymi się ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego regionu.
Dobra identyfikacja terytorialna i spójność administracyjna (7 gmin; skuteczniejsza koordynacja na poziomie powiatu).	Trudności, rozdrobnienie własnościowe (wielopodmiotowość, spory, pustostany) utrudniające szybkie interwencje.

Szanse	Zagrożenia
Środki UE 2021–2027 na kulturę i dziedzictwo, możliwość montażu finansowego z programami krajowymi.	Zmiany klimatu – susze, wichury, powodzie wpływające na parki podworskie, starodrzew i substancję zabytkową.
Wzrost zainteresowania turystyką kulturową, rowerową i „slow” – łączenie walorów krajobrazowych z zabytkami.	Suburbanizacja i presja inwestycyjna wokół Żagania, Szprotawy i korytarzy drogowych; rozpraszanie zabudowy i degradacja panoram.
Partnerstwa: współpraca z instytucjami muzealnymi, NGO, szkołami i parafiami; wspólne projekty dokumentacyjne, wystawiennicze, edukacyjne.	Presja infrastrukturalna (linie wysokiego napięcia, nadajniki wieżowe, farmy OZE, reklamy wielkoformatowe) kolidująca z ochroną krajobrazu kulturowego.
Cyfryzacja: standaryzacja GEZ, otwarte dane, GIS, skanowanie 3D, archiwa społeczne.	Ubytek autentycznej substancji w wyniku nieprawidłowych remontów, kradzieży i dewastacji pustostanów.
Rewitalizacja centrów miejscowości z komponentem zieleni historycznej i małej retencji.	Starzenie się depozytariuszy tradycji i niedobór następców; ryzyko przerwania przekazu międzypokoleniowego.
Rozwój edukacji regionalnej i promocji dziedzictwa niematerialnego, w tym wpisów na Krajową Listę NDK.	Niestabilność kosztów materiałów i robocizny, utrudniająca planowanie wieloletnich zadań.

Wnioski operacyjne:

- Cyfryzacja i standaryzacja zasobów:** aktualizacja i harmonizacja GEZ w całym powiecie, portal GIS z warstwami krajobrazowymi i zielenią historyczną, polityka otwartych danych.
- Zielone dziedzictwo:** programy ratunkowe dla parków podworskich i alei (inwentaryzacje dendrologiczne, plany pielęgnacji, nasadzenia kompensacyjne, retencja wodna).
- Krajobraz i ład przestrzenny:** wytyczne krajobrazowe dla gmin (strefowanie nośników reklamowych, nadajników wieżowych, farm PV/W, ochrona osi widokowych i panoram miejscowości).
- Dziedzictwo niematerialne i materialne:** wsparcie dla edukacji kresowej, koźlarskiej i winiarskiej, dokumentacja depozytariuszy, włączanie tradycji do ofert muzealnych i szkolnych; łączenie tras rowerowych ze „stacjami dziedzictwa”.
- Finansowanie i partnerstwa:** montaż projektów w ramach Funduszy Europejskich dla Lubuskiego 2021–2027, MKiDN i mechanizmów grantowych; konsorcja gminno-społeczne przy większych zadaniach.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety programu opieki

Na podstawie diagnozy stanu dziedzictwa oraz analizy SWOT przyjęto następujące priorytety działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami powiatu żagańskiego:

1. **Ochrona i rewaloryzacja zabytków** – poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, w tym pałaców, folwarków, kościołów gotyckich, obiektów przemysłowych i techniki, a także parków i zieleni komponowanej.
2. **Świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego** – ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych, zachowanie panoram miejscowości, ochrona osi widokowych, zieleni historycznej oraz małej architektury.
3. **Rozwój turystyki kulturowej i promocja dziedzictwa** – zwiększanie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez eksponowanie walorów kulturowych, organizację wydarzeń, rozwój tras rowerowych i pieszych powiązanych z zabytkami.
4. **Edukacja i popularyzacja dziedzictwa** – włączanie tematów dziedzictwa do programów nauczania, rozwój ofert muzeów i izb pamięci, wspieranie inicjatyw społecznych i międzypokoleniowych.
5. **Współpraca i partnerstwa** – integracja działań gmin, instytucji kultury, organizacji społecznych i właścicieli zabytków, a także rozwój partnerstw z instytucjami regionalnymi, krajowymi i międzynarodowymi.
6. **Dziedzictwo niematerialne** – wspieranie tradycji kresowych i bukowińskich, rozwój edukacji muzycznej (koźlarstwo, zespoły regionalne), ochrona i promocja lokalnych obrzędów i zwyczajów.

7.2. Kierunki działań programu opieki

Dla realizacji priorytetów wyznacza się następujące kierunki działań:

- **Konserwacja i rewaloryzacja:** opracowanie i wdrożenie programów ratunkowych dla najbardziej zagrożonych obiektów (m.in. dwory, pałace, parki, folwarki) pozostających bez stałej opieki, wsparcie remontów kościołów i małej architektury.
- **Cyfryzacja i dokumentacja:** aktualizacja gminnych ewidencji zabytków, stworzenie wspólnej bazy GIS na poziomie powiatu, inwentaryzacja zieleni zabytkowej i parków podworskich.
- **Edukacja i promocja:** programy edukacyjne w szkołach, warsztaty rzemiosła tradycyjnego, publikacje popularnonaukowe, kampanie społeczne nt. ochrony zabytków.
- **Turystyka i infrastruktura:** rozwój szlaków tematycznych (np. Szlak Pałaców i Parków, Szlak Kościołów Gotyckich, Szlak Dziedzictwa Kresowego), powiązanie ich z trasami rowerowymi i punktami informacji turystycznej. Kontynuacja i rozwój istniejących tras, w tym Szlaku Architektury Rezydencjonalnej w Powiecie Żagańskim, Szlaku Militarno-Historycznego „Śladami II Wojny Światowej”, Lubuskiego Szlaku

Cysterskiego oraz lokalnych tras rowerowych i pieszych, m.in. „VELO SPROTAVIA”, „Szprotawskie Trasy Historyczne” i ścieżki edukacyjne w Parku Książęcym w Żaganiu.

- **Ochrona krajobrazu:** opracowanie wytycznych krajobrazowych dla gmin, ochrona panoram i osi widokowych, uporządkowanie kwestii szyldów i reklam w przestrzeni publicznej, we współpracy m.in. z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz jednostkami samorządowymi. Działania te mają na celu zachowanie harmonii kompozycyjnej historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz podniesienie estetyki przestrzeni publicznej w obszarach o wartościach kulturowych i krajobrazowych.
- **Współpraca i finansowanie:** wspieranie partnerskich inicjatyw samorządów, instytucji kultury i organizacji społecznych przy realizacji projektów dotyczących ochrony i promocji dziedzictwa. Pozyskiwanie środków z programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Funduszy Europejskich dla Lubuskiego 2021–2027 oraz programów współpracy transgranicznej.

7.3. Zadania programu opieki

1. Aktualizacja i harmonizacja GEZ we wszystkich gminach powiatu, wraz z digitalizacją danych i ich integracją w systemie GIS.
2. Opiniowanie dokumentacji i planów zagospodarowania przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Rewaloryzacja parków podworskich i alei – inwentaryzacje dendrologiczne, plany pielęgnacji, działania retencyjne.
4. Wspieranie remontów i konserwacji zabytków – pomoc merytoryczna i w przygotowaniu wniosków dotacyjnych.
5. Tworzenie i promocja szlaków turystyki kulturowej (rowerowych, pieszych, tematycznych) oraz ich powiązanie z punktami informacji turystycznej.
6. Rozwój lokalnych muzeów i izb pamięci, w tym Muzeum Obozów Jenieckich, Muzeum Ziemi Szprotawskiej i Sali Tradycji 11. LDkpanc.
7. Dokumentacja i ochrona dziedzictwa niematerialnego – wsparcie dla zespołów ludowych, inicjatyw edukacyjnych i wpisów na Krajową listę NDK.
8. Organizacja szkoleń i warsztatów z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego dla samorządów, właścicieli i mieszkańców.
9. Koordynacja działań rewitalizacyjnych gmin obejmujących ochronę zabytków, zieleni historycznej i krajobrazu.
10. Pozyskiwanie środków zewnętrznych oraz wspieranie projektów partnerskich samorządów, instytucji kultury i organizacji społecznych.

Nr	Zadanie	Zakres działań	Odpowiedzialni / partnerzy	Źródła finansowania
1	Aktualizacja i harmonizacja GEZ	Digitalizacja, integracja w systemie GIS	Gminy, PKZ, LWKZ	Budżety gmin, NID, UE
2	Opiniowanie dokumentacji i	Zadania wynikające z porozumienia zawartego pomiędzy Wojewodą	Powiat, PKZ, WKZ	Budżety gmin i Starostwa Powiatu

Nr	Zadanie	Zakres działań	Odpowiedzialni / partnerzy	Źródła finansowania
	planów zagospodarowania	Lubuskim a Starostą Powiatu Żagańskiego		
3	Rewaloryzacja parków podworskich i alei	Inwentaryzacje dendrologiczne, plany pielęgnacji, retencja wodna	Gminy, NGO, szkoły	UE, NFOŚ, samorządy
4	Wsparcie remontów zabytków	Pałace, dwory, folwarki, kościoły, obiekty techniki	Parafie, właściciele, JST	MKiDN, UE, Powiat Żagański, budżety gmin, środki prywatne
5	Szlaki turystyki kulturowej	Szlak Pałaców i Parków, Kościołów Gotyckich, Dziedzictwa Kresowego	Powiat, gminy, PTTK	UE, Interreg, CSR
6	Rozwój muzeów i izb pamięci	Muzeum Obozów Jenieckich, Muzeum Ziemi Szprotawskiej, Sala Tradycji	Powiat, gminy, instytucje kultury	MKiDN, budżet powiatu
7	Dokumentacja i promocja NDK	Zespół Watra z Brzeżnicy, edukacja muzyczna, wsparcie wpisów	NGO, NID, lokalne zespoły	NID, MKiDN, budżety JST
8	Warsztaty, szkolenia, konferencje	Edukacja właścicieli zabytków, mieszkańców, samorządów	Powiat, WKZ, uczelnie	MKiDN, środki UE
9	Rewitalizacja z komponentem zabytkowym	Projekty gminne z uwzględnieniem zieleni i obiektów historycznych	Gminy, NGO	Fundusze UE, RPO, EOG
10	Pozyskiwanie środków i partnerstwa	Konsorcja gminno-społeczne, NGO, partnerzy zagraniczni	Powiat, gminy, NGO	UE, INTERREG, PPP

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Skuteczna realizacja Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami wymaga wykorzystania różnorodnych instrumentów prawnych, organizacyjnych, finansowych i edukacyjnych. Poniżej przedstawiono główne narzędzia, które mogą zostać wykorzystane do osiągnięcia założonych celów.

Instrumenty prawne

- Stosowanie obowiązujących przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.).
- Wykorzystanie narzędzi planowania przestrzennego: studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy z uwzględnieniem ochrony zabytków, plany ogólne.
- Decyzje administracyjne w sprawie robót budowlanych, konserwatorskich i archeologicznych – wydawane w uzgodnieniu z organami ochrony zabytków.
- Porozumienia i umowy partnerskie z gminami oraz instytucjami kultury w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa.

Instrumenty organizacyjne

- Działalność Powiatowego Konserwatora Zabytków – realizującego zadania powierzone na mocy porozumienia z Wojewodą Lubuskim i Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- Koordynacja działań między gminami powiatu w zakresie aktualizacji GEZ, opracowania GPONZ oraz wspólnych projektów rewaloryzacyjnych.
- Współpraca z instytucjami kultury (muzea, biblioteki, domy kultury), organizacjami pozarządowymi, szkołami oraz parafiami.
- Tworzenie zespołów zadaniowych i grup roboczych ds. ochrony zabytków przy Starostwie Powiatowym.

Instrumenty finansowe

- Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.
- Pozyskiwanie środków z Funduszy Europejskich dla Lubuskiego 2021–2027 oraz programów krajowych MKiDN i NID.
- Mechanizmy grantowe i konkursowe wspierające projekty edukacyjne, popularyzatorskie i dokumentacyjne.
- Partnerstwa publiczno-prywatne w zakresie adaptacji obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystycznych, edukacyjnych, kulturalnych).

Instrumenty edukacyjne i promocyjne

- Programy edukacyjne w szkołach oraz warsztaty w muzeach i izbach pamięci.
- Organizacja wydarzeń kulturalnych i promocyjnych (festiwale, koncerty, dni otwarte zabytków, konferencje naukowe).
- Kampanie społeczne i medialne podnoszące świadomość znaczenia ochrony dziedzictwa.
- Rozwój turystyki kulturowej poprzez tworzenie szlaków tematycznych, aplikacji mobilnych, portali GIS i materiałów promocyjnych.

Instrumenty społeczne

- Wspieranie inicjatyw oddolnych mieszkańców i stowarzyszeń działających na rzecz ochrony zabytków.
- Rozwój wolontariatu i programów angażujących społeczność lokalną w opiekę nad zabytkami.
- Konsultacje społeczne i partycypacja mieszkańców w procesie planowania i realizacji zadań programu.

Instrumentarium to zapewnia elastyczność działań, pozwala łączyć różne źródła finansowania i kompetencje oraz wzmacnia współpracę międzysektorową. Dzięki temu możliwe będzie skuteczne wdrażanie programu w latach 2025–2028.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ocena realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 będzie prowadzona zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.). Obowiązek ten wynika z konieczności monitorowania skuteczności podejmowanych działań oraz zapewnienia zgodności programu z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym, wojewódzkim i lokalnym.

Kryteria oceny

Realizacja programu będzie oceniana na podstawie następujących kryteriów:

- Stopień realizacji celów i priorytetów programu,
- Zakres i liczba przeprowadzonych prac konserwatorskich, restauratorskich i rewaloryzacyjnych,
- Postęp w aktualizacji i digitalizacji gminnych ewidencji zabytków (GEZ),
- Liczba i jakość opracowanych gminnych programów opieki nad zabytkami (GPONZ),
- Rozwój współpracy powiatowo-gminnej w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego,
- Liczba projektów zrealizowanych w partnerstwie z gminami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami kultury,
- Liczba wydarzeń edukacyjnych, promocyjnych i popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa,
- Skuteczność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- Zakres ochrony i promocji dziedzictwa niematerialnego,

Metody oceny

Ocena realizacji celów i zadań programu będzie prowadzona co dwa lata, w formie sprawozdania przygotowywanego przez Powiatowego Konserwatora Zabytków. Podstawą oceny będą:

- Analiza danych przekazywanych przez gminy powiatu, obejmujących informacje o stanie ewidencji zabytków, realizacji gminnych programów opieki oraz przeprowadzonych pracach konserwatorskich i rewaloryzacyjnych,
- Zestawienie informacji od właścicieli i zarządców zabytków, w tym parafii, instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych, dotyczących działań z zakresu ochrony i popularyzacji dziedzictwa,
- Dane i opinie Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, odnoszące się do stanu zachowania obiektów i krajobrazów kulturowych,
- Analiza efektów finansowych, w tym wysokości środków przeznaczonych na ochronę zabytków z budżetu powiatu, gmin oraz źródeł zewnętrznych (MKiDN, fundusze europejskie, programy transgraniczne),

- Porównanie wskaźników realizacji programu z założeniami określonymi w części 7.2,
- Wnioski z konsultacji i spotkań roboczych z przedstawicielami gmin, instytucji kultury i organizacji społecznych zaangażowanych w ochronę dziedzictwa.

Częstotliwość i forma oceny

- Ocena realizacji programu będzie prowadzona co dwa lata w formie sprawozdania przedkładanego Radzie Powiatu Żagańskiego.
- Sprawozdanie będzie zawierać analizę postępu realizacji zadań, identyfikację problemów i rekomendacje na kolejne lata.
- Wyniki oceny będą upowszechniane w Biuletynie Informacji Publicznej Powiatu Żagańskiego, zgodnie z zasadą jawności działań administracji publicznej..

Systematyczna ocena realizacji programu pozwoli na bieżąco korygować działania, zapewniać ich skuteczność i pełną zgodność z potrzebami ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 wymaga pozyskiwania środków finansowych z wielu źródeł: państwowych, samorządowych, unijnych, prywatnych i społecznych. Zróżnicowanie źródeł finansowania zwiększa elastyczność i efektywność działań, a także pozwala na prowadzenie kompleksowych projektów obejmujących konserwację, rewaloryzację, edukację i promocję dziedzictwa.

Środki budżetu państwa

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)** – przyznawane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru. W szczególności:
 - Program *Ochrona zabytków*,
 - Program *Groby i cmentarze wojenne w kraju*,
 - Program *Wspieranie działań muzealnych*,
 - Program *Kultura – Interwencje*.
- **Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID)** – środki na dokumentację, badania naukowe, digitalizację i popularyzację wiedzy o dziedzictwie.
- **Instytut Pamięci Narodowej (IPN)** – granty na badania, dokumentację i upamiętnianie miejsc związanych z historią Polski.
- **Środki z budżetu centralnego na ochronę miejsc pamięci narodowej i cmentarzy wojennych** – szczególnie istotne w powiecie żagańskim (Stalag Luft 3, cmentarze wojskowe).

Środki samorządowe

- **Budżet Powiatu Żagańskiego:**
 - finansowanie zadań koordynacyjnych realizowanych przez Powiatowego Konserwatora Zabytków,
 - dotacje celowe na wybrane projekty konserwatorskie (np. przy zabytkach w gestii powiatu),
 - wsparcie działań edukacyjnych i promocyjnych (publikacje, wystawy, wydarzenia).
- **Budżety gmin powiatu:**
 - dotacje dla właścicieli zabytków,
 - opracowanie i realizacja Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami,
 - prowadzenie Gminnych Ewidencji Zabytków,
 - rewitalizacja obiektów zabytkowych będących własnością gmin (np. ratusze, szkoły, parki).
- **Województwo Lubuskie** – możliwość wsparcia w ramach programów regionalnych i dotacji z budżetu samorządu województwa.

Środki europejskie i międzynarodowe

- **Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021–2027** (następca RPO):
 - Oś priorytetowa dotycząca kultury i dziedzictwa kulturowego (projekty konserwatorskie, rewaloryzacyjne i rewitalizacyjne),
 - Oś związana z turystyką i infrastrukturą okołokulturową (np. adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji).
- **Program INTERREG Polska – Saksonia / Polska – Brandenburgia** – środki na projekty transgraniczne, m.in. dotyczące promocji wspólnego dziedzictwa, tras turystycznych, edukacji i digitalizacji.
- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy** – wsparcie dla projektów z zakresu kultury, edukacji i ochrony środowiska, w tym ochrony zabytków.
- **Program „Kreatywna Europa”** – działania wspierające współpracę kulturalną i promocję dziedzictwa na poziomie międzynarodowym.

Środki prywatne i partnerstwa

- **Wkład właścicieli i użytkowników zabytków** – finansowanie prac konserwatorskich i remontowych ze środków własnych, często w połączeniu z dotacjami publicznymi.
- **Partnerstwa publiczno-prywatne (PPP)** – w zakresie adaptacji zabytków do nowych funkcji (hotele, centra konferencyjne, instytucje kultury).
- **Sponsoring** – przedsiębiorstwa lokalne i regionalne wspierają ochronę dziedzictwa w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Przykładem są firmy angażujące się w utrzymanie parków, remonty kapliczek czy organizację wydarzeń kulturalnych.
- **Fundacje korporacyjne** – np. Fundacja Orlen, Fundacja KGHM, które często wspierają projekty konserwatorskie i edukacyjne w regionach.

Środki organizacji pozarządowych i społecznych

- **Granty i dotacje od organizacji krajowych i międzynarodowych** – np. Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Kronenberga, fundacje niemieckie i austriackie wspierające ochronę dziedzictwa niemieckiego i żydowskiego.
- **Inicjatywy społeczne mieszkańców i stowarzyszeń lokalnych** – zbiórki publiczne, crowdfunding, akcje charytatywne.
- **Wolontariat konserwatorski i edukacyjny** – zaangażowanie mieszkańców w porządkowanie cmentarzy, tworzenie lapidariów, organizację lokalnych wydarzeń historycznych i rekonstrukcyjnych.
- **Towarzystwa regionalne i stowarzyszenia miłośników ziemi** – m.in. działania edukacyjne, wydawnictwa, organizacja prelekcji i spotkań popularyzujących lokalną historię.

Źródło finansowania	Przykładowy program / mechanizm	Typ działań	Potencjalni beneficjenci
Budżet państwa (MKiDN)	Program <i>Ochrona zabytków</i>	Konserwacja, restauracja, roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru	Parafie, gminy, instytucje kultury, właściciele zabytków
	Program <i>Groby i cmentarze wojenne w kraju</i>	Renowacja i opieka nad miejscami pamięci	Samorządy, stowarzyszenia, instytucje kombatanckie
	Program <i>Wspieranie działań muzealnych</i>	Rozwój oferty muzealnej, digitalizacja, edukacja	Muzeum Obozów Jenieckich, izby pamięci
Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID)	Granty NID	Dokumentacja, badania, popularyzacja, digitalizacja	Samorządy, instytucje kultury, NGO
Budżet powiatu	Dotacje celowe, środki własne	Koordynacja, edukacja, promocja, współfinansowanie remontów	Powiat, gminy, właściciele zabytków
Budżety gmin	Uchwały dotacyjne, GPONZ	Prowadzenie GEZ, dotacje dla właścicieli, rewitalizacja obiektów	Właściciele zabytków, parafie, lokalne instytucje
Środki unijne	Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021–2027 (Oś 4 – Kultura)	Rewitalizacja, ochrona zabytków, infrastruktura turystyczna	Samorządy, instytucje kultury, partnerstwa lokalne
	Program INTERREG	Projekty transgraniczne, szlaki kulturowe, edukacja	Powiat, gminy, NGO, partnerzy zagraniczni
	Norweski Mechanizm Finansowy / EOG	Projekty kulturalne, edukacyjne, rewitalizacja	Samorządy, NGO, instytucje kultury
Środki prywatne	Partnerstwa publiczno-prywatne (PPP)	Adaptacja obiektów do nowych funkcji (np. hotele, centra konferencyjne)	Przedsiębiorcy, JST, fundacje
	Sponsoring CSR	Wsparcie konserwacji, wydarzeń, publikacji	Firmy lokalne i regionalne

Źródło finansowania	Przykładowy program / mechanizm	Typ działań	Potencjalni beneficjenci
NGO i społeczne	Fundacja Batorego, Fundacja Kronenberga, crowdfunding	Projekty edukacyjne, publikacje, porządkowanie cmentarzy, wolontariat	NGO, stowarzyszenia, szkoły, grupy mieszkańców
	Towarzystwa regionalne	Wydawnictwa, wystawy, spotkania historyczne	Lokalni regionaliści, instytucje kultury

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Powiat Żagański, jako jednostka samorządu terytorialnego, realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające zarówno z przepisów prawa, jak i przyjętego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Realizacja zadań opiera się na współpracy z gminami, instytucjami kultury, organizacjami społecznymi, właścicielami zabytków oraz organami administracji rządowej.

Zadania własne powiatu

- Koordynacja działań w zakresie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na poziomie powiatu.
- Prowadzenie spraw powierzonych na mocy porozumienia z Wojewodą Lubuskim i Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, realizowanych przez Powiatowego Konserwatora Zabytków.
- Wspieranie gmin w zakresie opracowania i realizacji Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami.
- Inicjowanie i współorganizowanie projektów edukacyjnych, popularyzatorskich i promocyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego.
- Udzielanie dotacji celowych na prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność publiczną.

11.2. Finansowanie działań powiatu

- Środki z budżetu Powiatu Żagańskiego przeznaczone na zadania z zakresu ochrony zabytków obejmują finansowanie:
 - działalności Powiatowego Konserwatora Zabytków,
 - wsparcia gminnych inicjatyw związanych z opieką nad zabytkami,
 - projektów edukacyjnych i promocyjnych (publikacje, konferencje, wydarzenia),
 - udziału w finansowaniu projektów rewaloryzacyjnych realizowanych w partnerstwie z gminami i innymi instytucjami.
- Powiat ubiega się o środki zewnętrzne, w tym:
 - dotacje z programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
 - wsparcie Narodowego Instytutu Dziedzictwa,
 - fundusze europejskie (m.in. Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021–2027),
 - środki transgraniczne i granty międzynarodowe.

Partnerstwa i współpraca

- Powiat aktywnie wspiera tworzenie partnerstw międzygminnych i gminno-społecznych dla realizacji większych projektów rewaloryzacyjnych i edukacyjnych.
- Współpraca z instytucjami muzealnymi (Muzeum Obozów Jenieckich, Muzeum Ziemi Szprotawskiej) stanowi istotny element promocji i edukacji regionalnej.

- Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi liderami (stowarzyszenia historyczne, grupy rekonstrukcyjne, zespoły ludowe) umożliwia popularyzację i rozwój dziedzictwa niematerialnego.

Znaczenie Powiatowego Konserwatora Zabytków

Stanowisko Powiatowego Konserwatora Zabytków, działające na podstawie porozumienia z 29 listopada 2022 r. pomiędzy Wojewodą Lubuskim a Powiatem Żagańskim, stanowi ważny element organizacyjny w zakresie ochrony zabytków. Powiatowy Konserwator Zabytków wykonuje zadania w imieniu Wojewody, będąc jednocześnie bliżej społeczności lokalnych i ich potrzeb. Dzięki temu mieszkańcy powiatu mają możliwość szybszego i łatwiejszego załatwiania spraw związanych z zabytkami, bez konieczności udawania się do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. To rozwiązanie usprawnia obsługę obywateli, wzmacnia skuteczność działań ochronnych i podnosi rangę powiatu na tle regionu.

Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków opiera się na łączeniu środków własnych i zewnętrznych, budowaniu partnerstw oraz efektywnej pracy Powiatowego Konserwatora Zabytków. Dzięki temu możliwe jest konsekwentne wdrażanie celów programu w latach 2025–2028.

12. PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE

W procesie opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 wykorzystano następujące dokumenty i opracowania:

1. **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2016–2019** – uchwalony Uchwałą Nr XVI/119/2016 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 23 lutego 2016 r.
2. **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2021–2024** – uchwalony Uchwałą Nr XXIV.8.2021 Rady Powiatu Żagańskiego z dnia 27 lipca 2021 r.
3. **Gminne Programy Opieki nad Zabytkami** (Żagań – miasto, Szprotawa – miasto i gmina, Brzeźnica – gmina, inne w miarę dostępności).
4. **Obowiązujące strategie i dokumenty planistyczne:**
 - Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030,
 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (2018),
 - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023–2026,
 - Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego 2021–2024.
5. Dane i informacje udostępnione przez **Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** (stan na maj 2025 r.).
6. Aktualne dane statystyczne GUS dotyczące Powiatu Żagańskiego (powierzchnia, ludność, struktura administracyjna).

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Żagańskiego na lata 2025–2028 stanowi kompleksowe narzędzie planistyczne i organizacyjne, które ma na celu zachowanie, ochronę oraz promocję dziedzictwa kulturowego powiatu. Dokument ten, oparty na aktualnych danych oraz analizach, wskazuje na bogactwo zasobu materialnego i niematerialnego, a jednocześnie identyfikuje wyzwania i potrzeby związane z jego ochroną.

Najważniejsze wnioski wynikające z opracowania programu:

1. **Bogactwo i różnorodność dziedzictwa** – powiat żagański posiada unikalny zasób w postaci zespołów pałacowo-parkowych, gotyckich kościołów wiejskich, układów urbanistycznych Żagania i Szprotawy, a także licznych folwarków, cmentarzy i obiektów techniki. Niezwykle cenne są również elementy dziedzictwa niematerialnego, w tym tradycje Kresowian i Bukowińczyków.
2. **Stan zachowania zabytków** – wiele obiektów wymaga pilnych prac konserwatorskich i rewaloryzacyjnych. Kluczowe znaczenie ma wsparcie dla kościołów wiejskich, pałaców i parków podworskich oraz ochrona autentyczności detalu architektonicznego.
3. **Znaczenie dziedzictwa niematerialnego** – tradycje muzyczne, zwyczaje religijne, folklor oraz pamięć historyczna mieszkańców powiatu stanowią istotny element tożsamości lokalnej. Wpis „Wesele Górali Bukowińskich” na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego będzie dodatkowym impulsem do promocji tego dziedzictwa.
4. **Współpraca i koordynacja** – efektywna ochrona zabytków wymaga ścisłej współpracy powiatu z gminami, instytucjami kultury, organizacjami społecznymi oraz

właścicielami zabytków. Szczególne znaczenie ma działalność Powiatowego Konserwatora Zabytków, który skraca dystans pomiędzy mieszkańcami a organami ochrony zabytków.

5. **Finansowanie i partnerstwa** – realizacja programu będzie możliwa przy wykorzystaniu środków budżetu powiatu, gmin, programów krajowych oraz funduszy europejskich. Kluczowe jest tworzenie konsorcjów gminno-społecznych i projektów partnerskich, które zwiększą szanse na skuteczne pozyskiwanie środków.
6. **Edukacja i promocja** – ochrona dziedzictwa musi iść w parze z jego popularyzacją. Program przewiduje działania edukacyjne, kampanie społeczne, rozwój muzeów, izb pamięci i wydarzeń kulturalnych, które przyczynią się do wzrostu świadomości społecznej.

Podsumowując, program wskazuje, że dziedzictwo kulturowe powiatu żagańskiego jest fundamentem tożsamości lokalnej, elementem spójności społecznej oraz zasobem o dużym potencjale rozwojowym w zakresie turystyki i edukacji. Realizacja zadań wyznaczonych w programie w latach 2025–2028 będzie sprzyjała nie tylko ochronie i zachowaniu zabytków, lecz także wzmocnieniu kapitału społecznego, gospodarczego i kulturowego regionu. Systematyczna ocena realizacji programu, prowadzona w cyklach dwuletnich, pozwoli monitorować postępy i skutecznie reagować na zmieniające się potrzeby w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

12. ZAŁĄCZNIKI

W poszczególnych edycjach Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami wykazywano różną liczbę zabytków nieruchomych. W programie na lata **2016–2019** figurowało 384 obiekty, w programie **2021–2024** – 398, natomiast zgodnie z danymi **Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z maja 2025 r.** liczba ta wynosi **410 zabytków nieruchomych**. Różnice wynikają z aktualizacji rejestru (nowe wpisy, scalanie zespołów, wykreślenia obiektów utraconych) oraz zmiany metodologii ewidencjonowania.

Uwaga:

Niniejsze zestawienie opracowano na podstawie danych udostępnionych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. Ma ono charakter orientacyjny i służy wyłącznie celom informacyjnym w ramach niniejszego Programu.

Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Przed podjęciem jakichkolwiek działań dotyczących obiektów ujętych w niniejszym zestawieniu zaleca się każdorazowo potwierdzenie aktualnego statusu wpisu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Zielonej Górze.

Załącznik nr 1. Rejestr zabytków nieruchomych z obszaru Powiatu Żagańskiego

Lp.	Zabytek	Gmina	Miejscowość	Adres	Nr rejestru	Data wpisu
1	Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny	Brzeźnica	Brzeźnica		100	05.07.1958
2	Plebania	Brzeźnica	Brzeźnica		100 320	05.07.1958 05.06.1961
3	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	Brzeźnica	Chotków		323	05.06.1961
4	Dzwonnica kościelna	Brzeźnica	Chotków		570	30.05.1963
5	Zespół zabudowy dworskiej	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
6	Zespół zabudowy dworskiej: Dwór	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
7	Zespół zabudowy dworskiej: Wieża I	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
8	Zespół zabudowy dworskiej: Wieża II	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
9	Zespół zabudowy dworskiej: Brama prowadząca na dziedziniec gospodarczy	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
10	Zespół zabudowy dworskiej: Wozownia	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
11	Zespół zabudowy dworskiej: Obory dworskie	Brzeźnica	Chotków		571	10.06.1963
12	Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła	Brzeźnica	Jabłonów		114	16.07.1958
13	Dawny cmentarz przykościelny wraz z ogrodzeniem i bramą	Brzeźnica	Jabłonów		L-529/A	10.10.2012
14	Kaplica pasyjna	Brzeźnica	Jabłonów		L-842/A	29.01.2020

15	Dom przy kościele nr 47	Brzeźnica	Jabłonów	Żagańska 27	1155	15.04.1964
16	Dwór	Brzeźnica	Jabłonów		1285	28.09.1964
17	Oficyna	Brzeźnica	Jabłonów		1285	28.09.1964
18	Park pałacowy	Brzeźnica	Jabłonów		3178	03.08.1981
19	Kościół filialny pw. MB Bolesnej	Brzeźnica	Karczówka		116	16.07.1958
20	Kościół filialny pw. św. Mikołaja Biskupa	Brzeźnica	Stanów		L-453/A	10.06.1963
21	Kościół filialnym pw. św. Marcina	Brzeźnica	Wichów		2080	29.04.1971
22	Dawny cmentarz wraz z historycznym ogrodzeniem z bramą główną i furką	Brzeźnica	Wichów		L-682/A	08.04.2015
23	Dawny zajazd obecnie dom	Brzeźnica	Wichów 28		2081	29.04.1971
24	Kościół filialny pw. św. Jana Chrzciciela	Brzeźnica	Wrzesiny		118	16.07.1958
25	Zespół willowo-ogrodowy: willa	Gozdnica	Gozdnica	Ceramików 35	L-657/A	31.07.2014
26	Zespół willowo-ogrodowy: ogród	Gozdnica	Gozdnica	Ceramików 35	L-657/A	31.07.2014
27	Pałac	Iłowa	Borowe		318	05.06.1961
28	Pałac	Iłowa	Czerna		L-740/A	27.09.1978
29	Park pałacowy	Iłowa	Czerna		L-740/A	27.09.1978 03.08.1981
30	Kościół filialny pw. Chrystusa Króla	Iłowa	Iłowa		L-396/A	10.06.1963
31	Dawna plebania	Iłowa	Iłowa	Wolności pl. 10	1154	15.04.1964
32	Zespół zabudowy pałacowej: pałac	Iłowa	Iłowa		112 572	16.07.1958 10.06.1963
33	Zespół zabudowy pałacowej: kompleks	Iłowa	Iłowa		112 572	16.07.1958 10.06.1963

	zabudowań folwarcznych					
34	Zespół zabudowy pałacowej: mur folwarczy	Iłowa	Iłowa		112 572	16.07.1958 10.06.1963
35	Park dworski	Iłowa	Iłowa	Kolejowa, Ogrodowa, Pałacowa, Żagańska i Surzyna	112, 572	16.07.1958 10.06.1963
36	Aleja grabów ok. 40 sztuk	Iłowa	Iłowa	park	2157	01.06.1974
37	Brama przejazdowa zwana „Mostkiem miłości” na terenie zabytkowego parku	Iłowa	Iłowa	Ogrodowa	L-290/A	30.06.2008
38	Zespół willowo- ogrodowy	Iłowa	Iłowa	Kolejowa 15	L-70	16.04.2003
39	Zespół willowo- ogrodowy: Willa	Iłowa	Iłowa	Kolejowa 15	L-70	16.04.2003
40	Zespół willowo- ogrodowy: Pawilon gospodarczy	Iłowa	Iłowa	Kolejowa 15	L-70	16.04.2003
41	Zespół willowo- ogrodowy: Brama wjazdowa wraz z furtą	Iłowa	Iłowa	Kolejowa 15	L-70	16.04.2003
42	Zespół willowo- ogrodowy: Ogród wraz z zachowaną podmurówką po dawnej altanie i posadzką układaną z ceramicznych płytek oraz stawem	Iłowa	Iłowa	Kolejowa 15	L-70	16.04.2003
43	Założenie przestrzenne młyna wodnego zbożowego	Iłowa	Iłowa	Młyńska 5	L-700/A	08.04.1992 02.08.2002 18.06.2003
44	Założenie przestrzenne młyna wodnego	Iłowa	Iłowa	Młyńska 5	L-700A	08.04.1992

	zbożowego: Młyn wodny zbożowy					
45	Założenie przestrzenne młyna wodnego zbożowego: Jaz I	Iłowa	Iłowa	Młyńska 5	L-700/A	18.06.2003
46	Założenie przestrzenne młyna wodnego zbożowego: Jaz II	Iłowa	Iłowa	Młyńska 5	L-700/A	02.08.2002
47	Założenie przestrzenne młyna wodnego zbożowego: Zbiornik wodny	Iłowa	Iłowa	Młyńska 5	L-700/A	18.06.2003
48	Dom	Iłowa	Iłowa	Wolności pl. 3	1152	15.04.1964
49	Dom	Iłowa	Iłowa	Wolności pl. d. 5	1153	15.04.1964
50	Kamienica dawna gospoda	Iłowa	Iłowa	Żagańska 21	1151	15.04.1964
51	Dźwig okrężny znajdujący się w budynku administracyjnym dawnych Zakładów Tkanin Technologicznych Eskord	Iłowa	Iłowa	Borowska	L-608/A	17.09.2013
52	Zespół zabudowy dworca kolejowego: dawny budynek dworca	Iłowa	Jankowa Żagańska		L-582/A	28.05.2013
53	Zespół zabudowy dworca kolejowego: dawny budynek poczty	Iłowa	Jankowa Żagańska		L-582/A	28.05.2013
54	Zespół zabudowy dworca kolejowego: kolejowa wieża ciśnień	Iłowa	Jankowa Żagańska		L-582/A	28.05.2013

55	Wieża ciśień	Iłowa	Jankowa Żagańska	teren dawnej cegielni	L-514/A	25.07.2012
56	Kościół filialny pw. św. Bartłomieja	Iłowa	Konin Żagański		115	16.07.1958
57	Klasztor ruina	Małomice	Bobrzany		1821	30.03.1965
58	Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzcziciela	Małomice	Chichy		225	27.03.1961
59	Brama cmentarna	Małomice	Chichy		621	05.07.1963
60	Pałac	Małomice	Chichy		622	05.07.1963
61	Park krajobrazowy typu swobodnego	Małomice	Chichy		3065	31.07.1978
62	Dom	Małomice	Chichy 16		L-750/A	27.04.1971
63	Zamek	Małomice	Janowiec		223 1898	27.03.1961 10.09.1965
64	Park dworski	Małomice	Janowiec		3062	29.07.1978
65	Spichlerz ruina I	Małomice	Janowiec		1899	10.09.1965
66	Spichlerz ruina II	Małomice	Janowiec		1899	10.09.1965
67	Zbór ewangelicki obecnie kościół pw. MB Nieustającej Pomocy. Podlega ochronie prawnej w granicach działki nr 519/6 wraz z wyposażeniem wnętrza (8 płyt nagrobnych)	Małomice	Małomice		3344	16.07.1997
68	Park przy dworze zabytkowym w granicach ogrodzenia	Małomice	Małomice		L-930/A	31.05.1950
69	Willa	Małomice	Małomice	Kościuszki Tadeusza 39A	L-551/A	26.07.1993
70	Kościół filiany pw. św. Andrzeja Ap.	Niegosławice	Bukowica		229 1969	27.03.1961 27.04.1971

71	Kościół filialny pw. św. Katarzyny	Niegosławice	Gościeszowice		228	27.03.1961
72	Brama cmentarna	Niegosławice	Gościeszowice		228	05.07.1963
73	Założenie parkowe typu swobodnego z przełomu wieku XIX i XX	Niegosławice	Gościeszowice		3053	28.07.1978
74	Pałac	Niegosławice	Międzylesie		L-645/A	04.04.2014
75	Park typu swobodnego	Niegosławice	Międzylesie		3057	29.07.1978
76	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Niegosławice	Mycielin		230	27.03.1961
77	Brama cmentarna	Niegosławice	Mycielin		230	05.07.1963
78	Park typu swobodnego założony w 2 poł. XIX w.	Niegosławice	Mycielin		3045	28.07.1978
79	Pałac	Niegosławice	Mycielin		135	16.11.1958
80	Oficyna pałacowa	Niegosławice	Mycielin		135	05.07.1963
81	Kościół parafialny pw. św. Anny	Niegosławice	Niegosławice		L-805/A	28.08.1958
82	Plebania	Niegosławice	Niegosławice 52		L-805/A	28.08.1958 27.04.1971
83	Brama cmentarna	Niegosławice	Niegosławice		L-805/A	05.07.1963
84	Wiatrak koźlak	Niegosławice	Niegosławice		3137	11.09.1979
85	Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	Niegosławice	Nowa Jabłona		1977	27.04.1971
86	Kościół filialny pw. św. Jakuba	Niegosławice	Przecław		231	27.03.1961
87	Kościół ewangelicki wraz z otoczeniem	Niegosławice	Przecław		L-342/A	30.07.2009

	w granicach części działki 277					
88	Dom mieszkalny /dawna plebania /	Niegosławice	Przeclaw		1978	27.04.1971
89	Park dworski	Niegosławice	Przeclaw		L-672/A	28.07.1978
90	Brama pałacowa	Niegosławice	Rudziny		1902	10.09.1965
91	Park dworski typu swobodnego	Niegosławice	Rudziny		3047	28.07.1978
92	Dwór i zespół folwarczny: Dwór	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
93	Zespół folwarczny: Budynek mieszkalny	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
94	Zespół folwarczny: Powozownia	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
95	Zespół folwarczny: Stajnia	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
96	Zespół folwarczny: Stróżówka	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
97	Zespół folwarczny: Budynek mieszkalny przy wjeździe do folwarku	Niegosławice	Stara Jabłona		L-344/A	27.04.1971
98	Dzwonnica	Niegosławice	Stara Jabłona		L-761/A	17.12.1993
99	Pałac	Niegosławice	Sucha Dolna		136 2020	01.01.1958 24.04.1971
100	Zespół folwarczny	Niegosławice	Sucha Dolna		136 2020	01.01.1958 24.04.1971
101	Park romantyczny	Niegosławice	Sucha Dolna		3061	29.07.1978
102	Pałac - ruina (ruina zamku - decyzja II)	Niegosławice	Zimna Brzeźnica		631	05.07.1963
103	Pałac	Niegosławice	Zimna Brzeźnica		3136	11.09.1979

104	Dzwonnica wraz z otoczeniem, stanowiącym dawniej teren cmentarza	Niegosławice	Zimna Brzeźnica		L-642/A	11.03.2014
105	Park dworski	Niegosławice	Zimna Brzeźnica		3051	28.07.1978
106	Dom	Szprotawa	Bobrowice 10		1789	16.03.1965
107	Kościół filialny pw. św. Bartłomieja	Szprotawa	Borowina		1865	10.09.1965
108	Zespół pałacowy: pałac	Szprotawa	Borowina		L-434/A	27.03.1961
109	Zespół pałacowy: oficyna I	Szprotawa	Borowina 77a		L-434/A	26.03.1965 27.04.1971
110	Zespół pałacowy: oficyna II	Szprotawa	Borowina 77		L-434/A	27.04.1971
111	Zespół pałacowy: budynek gospodarczy	Szprotawa	Borowina		L-434/A	10.09.1965
112	Park typu swobodnego	Szprotawa	Borowina		3059	29.07.1978
113	Zespół folwarczny	Szprotawa	Cieciszów		1971	27.04.1971
114	Zespół folwarczny: pałac	Szprotawa	Cieciszów		620 1971	10.09.1965 27.04.1971
115	Zespół folwarczny: budynek bramny	Szprotawa	Cieciszów		620 1971	10.09.1965 27.04.1971
116	Zespół folwarczny: budynek gospodarczy z bramą	Szprotawa	Cieciszów		620 1971	05.07.1963 27.04.1971
117	Zespół folwarczny: dawny czworak	Szprotawa	Cieciszów		620 1971	10.09.1965 27.04.1971
118	Zespół folwarczny: stajnia i obora	Szprotawa	Cieciszów		1971	27.04.1971
119	Zespół folwarczny: budynek mieszkalny z wozownią i oborą	Szprotawa	Cieciszów		1971	27.04.1971

120	Zespół folwarczny: stodoła	Szprotawa	Cieciszów		1971	27.04.1971
121	Park typu swobodnego	Szprotawa	Cieciszów		3050	28.07.1978
122	Ruina kościoła	Szprotawa	Długie		L-431/A	30.03.1965
123	Ruina bramy kościelnej	Szprotawa	Długie		L-431/A	30.03.1965
124	Dwór	Szprotawa	Długie 72		L-831/A	27.04.1971
125	Park typu swobodnego z 1870	Szprotawa	Długie		3060	29.07.1978
126	Zespół dworski: Pałac	Szprotawa	Długie		226	27.03.1961 05.07.1963
127	Zespół dworski: Oficina I	Szprotawa	Długie		226	05.07.1963
128	Zespół dworski: Oficina II	Szprotawa	Długie		226	05.07.1963
129	Park typu swobodnego z połowy XIX	Szprotawa	Długie		3058	29.07.1978
130	Dwór obronny obecnie dom mieszkalny 131 wraz z otoczeniem	Szprotawa	Długie 131		3234	12.09.1990
131	Kościół parafialny pw. MB Bolesnej	Szprotawa	Dzikowice		227	27.03.1961
132	Brama cmentarna	Szprotawa	Dzikowice		227	05.07.1963
133	Zespół dworski: pałac	Szprotawa	Henryków		105	27.03.1961
134	Zespół dworski: oficina I	Szprotawa	Henryków		105	05.07.1963
135	Zespół folwarczny: zabudowania gospodarcze	Szprotawa	Henryków		1973	27.04.1971
136	Park krajobrazowy	Szprotawa	Henryków		3066	31.07.1978
137	Kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP	Szprotawa	Leszno Dolne		1826	30.03.1965
138	Kościół poewangelicki	Szprotawa	Leszno Dolne		L-441/A	30.03.1965

139	Budynek mieszkalny - b. plebania	Szprotawa	Leszno Dolne 51		623	05.07.1963
140	Dwór	Szprotawa	Leszno Dolne		1974	27.04.1971
141	Zespół folwarczny	Szprotawa	Leszno Dolne		1974	27.04.1971
142	Park typu leśnego	Szprotawa	Leszno Dolne		3063	29.07.1978
143	Dom nr 7	Szprotawa	Leszno Dolne		1975	27.04.1971
144	Budynek gospodarczy	Szprotawa	Leszno Górne	Bolesławiecka	1901	10.09.1965
145	Dwór	Szprotawa	Pasterzowice		3126	09.04.1987
146	Park typu swobodnego	Szprotawa	Pasterzowice		3064	31.07.1978
147	Kościół filialny pw. MB Częstochowskiej	Szprotawa	Siecieborzyce		625	05.07.1963
148	Dawny cmentarz przykościelny przy kościele filialnym pw. MB Częstochowskiej	Szprotawa	Siecieborzyce	Dz. nr 807/1	L-456/A	14.11.2011
149	Dawny cmentarz przykościelny: mur otaczający cmentarz	Szprotawa	Siecieborzyce	Dz. nr 807/1	L-456/A	14.11.2011
150	Dawny cmentarz przykościelny: brama	Szprotawa	Siecieborzyce	Dz. nr 807/1	L-456/A	14.11.2011
151	Zespół zabudowy dworskiej: pałac	Szprotawa	Siecieborzyce		626	05.07.1963
152	Zespół dworski: budynek mieszkalny z 1818 r.	Szprotawa	Siecieborzyce		626	05.07.1963
153	Zespół dworski: obora z 1819 r.	Szprotawa	Siecieborzyce		626	05.07.1963
154	Zespół dworski: brama wjazdowa	Szprotawa	Siecieborzyce		626	05.07.1963
155	Park typu swobodnego	Szprotawa	Siecieborzyce		3067	31.07.1978
156	Miasto (zespół urbanistyczno-krajobrazowy)	Szprotawa	Szprotawa		103 2180	08.07.1958 31.01.1971

	[strefa: 1958 - 500 m; 1975 - 1000 m]					
157	Ratusz	Szprotawa	Szprotawa		233	27.03.1961
158	Mury miejskie i baszty	Szprotawa	Szprotawa		145	27.03.1961
159	Brama miejska zwana Żagańską	Szprotawa	Szprotawa	Muzealna	630	05.07.1963
160	Cmentarz miejski wyznania mojżeszowego	Szprotawa	Szprotawa	Kraszewski ego Józefa Ignacego, dz. nr 672	3232	21.01.1990
161	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	Szprotawa	Szprotawa		234	27.03.1961
162	Kościół ewangelicki	Szprotawa	Szprotawa		635 1895	05.07.1963 10.09.1965
163	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Ewangelick i pl. 1	634	05.07.1963
164	Dawna szkoła poewangelicka	Szprotawa	Szprotawa	Ewangelick i pl. 2	633 1896	05.07.1963 10.09.1965
165	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Ewangelick i pl. 3	632	05.07.1963
166	Kamienica	Szprotawa	Szprotawa	Konopnicki ej Marii 13	3328	02.08.1995
167	Klasztor Magdalenek	Szprotawa	Szprotawa	Kościelny pl. 2	3323	07.04.1995
168	Budynek dawnego gimnazjum im. Heinricha Laube obecnie Szkoły Podstawowej nr 1 im. Janusza Korczaka	Szprotawa	Szprotawa	Kościelny pl. 3	L-800/A	26.06.2018
169	Dawna szkoła katolicka	Szprotawa	Szprotawa	Kościelny pl. 4	627 1897	05.07.1963 10.09.1965
170	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Kościuszki Tadeusza 9	628	05.07.1963
171	Dawne wodociągi miejskie, obecnie Stacja Uzdatniania	Szprotawa	Szprotawa	Młynarska 5	L-660/A	09.09.2014

	Wody - budynek pompowni i hali filtrów wraz z wyposażeniem w postaci historycznych urządzeń technicznych					
172	Dawne wodociągi miejskie, obecnie Stacja Uzdatniania Wody - budynek napowietrzania wody wraz z wyposażeniem w postaci historycznych urządzeń technicznych	Szprotawa	Szprotawa	Młynarska 18	L-660/A	09.09.2014
173	Dawny młyn zwany „Górnym”	Szprotawa	Szprotawa	Młynarska	L-897/A	09.11.2022
174	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Muzealna 2	1995	20.01.1976
175	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Muzealna 3	1995	20.01.1976
176	Kamienica	Szprotawa	Szprotawa	Muzealna 4	L-603/A	21.03.2014
177	Dom	Szprotawa	Szprotawa	Muzealna 9	L-599/A	09.08.2013
178	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Niepodległości 6	L-649/A	15.05.2014
179	Budynek siedziba Biblioteki Miejskiej	Szprotawa	Szprotawa	Niepodległości 16	L-38/00	17.07.2000
180	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 1	2252	12.07.1976 29.10.1976
181	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 2	2252	12.07.1976 29.10.1976
182	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 3	2252	12.07.1976 29.10.1976
183	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 4	2252	12.07.1976 29.10.1976
184	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 5	2252	12.07.1976 29.10.1976
185	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 6	2252	12.07.1976 29.10.1976

186	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 7	2252	12.07.1976 29.10.1976
187	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 8	2252	12.07.1976 29.10.1976
188	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 9	2252	12.07.1976 29.10.1976
189	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 10	2252	12.07.1976 29.10.1976
190	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 11	2252	12.07.1976 29.10.1976
191	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 12	2252	12.07.1976 29.10.1976
192	Budynek	Szprotawa	Szprotawa	Odrodzenia 13	629 2252	05.07.1963 12.07.1976
193	Wodociągowa wieża ciśnięć	Szprotawa	Szprotawa	Sądowa, dz. nr 371	L-528/A	05.10.2012
194	Zespół zabudowy dawnej rzeźni: ubojnia	Szprotawa	Szprotawa	Sobieskieg o Jana III, dz. nr 369	L-469/A	05.12.2011
195	Zespół zabudowy dawnej rzeźni: budynek administracyjno- mieszkalny	Szprotawa	Szprotawa	Sobieskieg o Jana III, dz. nr 369	L-469/A	05.12.2011
196	Zespół zabudowy dawnej rzeźni: chłodnia i aparatownia	Szprotawa	Szprotawa	Sobieskieg o Jana III , dz. nr 369	L-469/A	05.12.2011
197	Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła wraz z wystrojem wnętrza w obrębie murów okalających kościół	Szprotawa	Szprotawa Iława	Dz. nr 24	45	10.06.1954
198	Brama cmentarna	Szprotawa	Szprotawa Iława	Dz. nr 24	45	05.07.1963
199	Kościół parafialny polsko-katolicki pw. Zbawiciela Świata	Szprotawa	Szprotawa Puszczyków	Kościelna 5	3324	19.05.1995
200	Cmentarz przykościelny	Szprotawa	Szprotawa Puszczyków	Kościelna 5	3324	19.05.1995

201	Zespół folwarczny: dwór	Szprotawa	Wiechlice		235	27.03.1961
202	Zespół folwarczny: budynek mieszkalno- gospodarczy	Szprotawa	Wiechlice		2025	27.04.1971
203	Zespół folwarczny: zarządcówka	Szprotawa	Wiechlice		2025	27.04.1971
204	Zespół folwarczny: spichlerz	Szprotawa	Wiechlice		2025	27.04.1971
205	Zespół folwarczny: stajnia	Szprotawa	Wiechlice		2025	27.04.1971
206	Zespół folwarczny: wozownia	Szprotawa	Wiechlice		2025	27.04.1971
207	Park dworski	Szprotawa	Wiechlice		3055	29.07.1978
208	Kościół filialny pw. MB Rokitniańskiej i św. Michała	Szprotawa	Witków		236	27.03.1961
209	Brama cmentarna	Szprotawa	Witków		236	05.07.1963
210	Zespół zamkowy: stanica rycerska /zamek/	Szprotawa	Witków		237	27.03.1961 05.07.1963
211	Zespół zamkowy: budynek sąsiedni do stanicy rycerskiej /budynek przy zamku/	Szprotawa	Witków		237	27.03.1961 05.07.1963
212	Zespół zamkowy: reszta fortyfikacji	Szprotawa	Witków		237	05.07.1963
213	Zespół zamkowy: bastion	Szprotawa	Witków		237	05.07.1963
214	Kościół filialny pw. św. Anny	Wymiarki	Lutynka		324	05.06.1961
215	Dzwonnica	Wymiarki	Lutynka		324	05.06.1961
216	Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	Wymiarki	Witoszyn		322	05.06.1961
217	Kościół poewangelicki	Wymiarki	Witoszyn		1150	15.04.1964

218	Dawna plebania obecnie leśniczówka	Wymiarki	Witoszyn		2082	29.04.1971
219	Wiatrak holenderski	Wymiarki	Witoszyn		577	10.06.1963
220	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”, późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: willa fabrykanta obecnie budynek administracyjny	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014
221	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”, późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: budynek bramny obecnie budynek wielofunkcyjny	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014
222	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”, późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: budynek głównego technologa (obecnie nieużytkowany)	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014
223	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”, późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: komin (obecnie nieużytkowany)	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014
224	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”,	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014

	późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: budynek warsztatu mechaniczno-ślusarskiego (obecnie warsztat regeneracji i warsztat elektryczny)					
255	Zabytki nieruchome położone na terenie dawnych Hut Szkła „Augusta” i „Hadriana”, późniejszej Huty Szkła „Wymiarki”: budynek gospodarczy	Wymiarki	Wymiarki	Księcia Witolda 11	L-626/A	06.10.2014
226	Kościół parafialny pw. Zwistowania NMP	Żagań	Bożnów		99	05.07.1958 16.07.1958
227	Plebania	Żagań	Bożnów	65	2075	29.04.1971
228	Dom	Żagań	Bożnów	64	L-588/A	29.04.1971
229	Kościół filialny pw. MB Różańcowej	Żagań	Bukowina Bobrzańska		2077	29.04.1971
230	Barokowe skrzydło pałacu	Żagań	Bukowina Bobrzańska		L-464/A	15.11.2011
231	Kościół filialny pw. św. Augustyna	Żagań	Chrobrów		110	16.07.1958
232	Spichlerz i przyległe do spichlerza budynki gospodarcze	Żagań	Chrobrów		2078	29.04.1971
233	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny	Żagań	Dybów		3352	26.03.1998
234	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny: Dwór wraz z wystrojem i wyposażeniem	Żagań	Dybów		3352	26.03.1998
235	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny: Pozostałości	Żagań	Dybów		3352	26.03.1998

	zabudowy folwarcznej					
236	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny: Pozostałości założenia parkowego /drzewostan/	Żagań	Dybów		3352	26.03.1998
237	Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Żagań	Dzietrzychowice		111	16.07.1958
238	Zamek	Żagań	Dzietrzychowice		1284	28.09.1964
239	Pałac	Żagań	Dzietrzychowice		L-770/A	05.09.2017
240	Park pałacowy	Żagań	Dzietrzychowice		3177	03.08.1981
241	Kościół filialny pw. św. Jerzego	Żagań	Gorzupia Dolna		109	16.07.1958
242	Zespół cmentarny: kaplica grobowa z kryptą	Żagań	Gorzupia Dolna		L-844/A	18.03.2020
243	Zespół cmentarny: mur wraz z bramą i furtkami	Żagań	Gorzupia Dolna		L-844/A	18.03.2020
244	Zespół cmentarny: cmentarz przykościelny	Żagań	Gorzupia Dolna		L-844/A	18.03.2020
245	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Żagań	Jelenin		113	16.07.1958
246	Pałac /Jelenin Dolny/	Żagań	Jelenin		3080	23.08.1978
247	Park pałacowy krajobrazowy	Żagań	Jelenin		3080 3179	23.08.1978 03.08.1981
248	Pałac /Jelenin Górny/	Żagań	Jelenin		3079	23.08.1978
249	Park pałacowy	Żagań	Jelenin		3180	03.08.1981
250	Kościół filialny pw. Podwyższenia	Żagań	Miodnica		61	19.08.1955

	Krzyża Świętego wraz z wystrojem wnętrza w obrębie murów cmentarnych					
251	Zamek	Żagań	Miodnica	Dz. nr 3/31	319	05.06.1961
252	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Żagań	Miodnica	Dz. nr 3/31	L-892/A	12.10.2022
253	Kurnik-gołębnik	Żagań	Miodnica	Dz. nr 3/31	L-892/A	12.10.2022
254	Pałac	Żagań	Niemcza		574	10.06.1963
255	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	Żagań	Rudawica	Dz. nr 350/1	L-525/A	16.07.1958
256	Plebania	Żagań	Rudawica		578	10.06.1963
257	Kościół filialny pw. św. Jadwigi Śląskiej	Żagań	Stara Kopernia		576	10.06.1963
258	Dzwonnica	Żagań	Stara Kopernia		576	10.06.1963
259	Kościół filialny pw. NMP Królowej Polski	Żagań	Stary Żagań		108	16.07.1958
260	Dawny cmentarz przy kościele filialnym pw. NMP Królowej Polski	Żagań	Stary Żagań	Dz. nr 76	L-679/A	24.02.2015
261	Dawny cmentarz przy kościele filialnym pw. NMP Królowej Polski: historyczne ogrodzenie dawnego cmentarza wraz z wmurowanymi czterema krzyżami pokutnymi	Żagań	Stary Żagań	Dz. nr 76	L-679/A	24.02.2015
262	Dawny cmentarz przy kościele filialnym pw. NMP Królowej Polski: Brama główna z figurą św. Jana Nepomucena	Żagań	Stary Żagań	Dz. nr 76	L-679/A	24.02.2015

263	Dawny cmentarz przy kościele filialnym pw. NMP Królowej Polski: Brama północno-wschodnia	Żagań	Stary Żagań	Dz. nr 76	L-679/A	24.02.2015
264	Miasto (zespół urbanistyczno-krajobrazowy) [strefa: 1957 - 500 m; 1975 - 1000 m]	Żagań o statusie miejskim	Żagań		70 2169	07.11.1957 31.01.1975
265	Obwarowania miejskie: mury	Żagań o statusie miejskim	Żagań		1148	15.04.1964
266	Obwarowanie miejskie: baszty	Żagań o statusie miejskim	Żagań		1148	15.04.1964
267	Obwarowania miejskie: fosa	Żagań o statusie miejskim	Żagań		1148	15.04.1964
268	Ratusz	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 36	330	05.06.1961
269	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, dawny kościół opactwa kanoników regularnych wraz z wyposażeniem wewnętrznym	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl. 2	L-99/1-4/A	29.03.1949 12.06.1953 05.06.1961
270	Klasztor Augustianów wraz z wyposażeniem wewnętrznym	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl.	L-99/1-4/A	12.06.1953 05.06.1961
271	Spichlerz klasztorny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny, pl.	L-99/1-4/A	05.06.1961
272	Dziedziniec klasztorny w zespole kanoników regularnych reguły św. Augustyna z Hippony wraz z	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny, pl.	L-887/A	06.09.2022

	bramą i drogami dojazdowymi					
273	Wirydarz w zespole klasztornym kanoników regularnych reguły św. Augustyna z Hippony	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny, pl.	L-887/A	06.09.2022
274	Nagrobek opata Rinkemberga	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl. 2	Ku.Kon s.II-2/7/51	21.07.1951
275	Krata rokokowa umieszczona między chórem a nawą główną	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl. 2	Ku.Kon s.II-2/6/51	21.07.1951
276	Zespół cmentarny: Kościół	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kożuchowska	2237	20.01.1977
277	Zespół cmentarny: Cmentarz	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kożuchowska	2237	20.01.1977
278	Zespół cmentarny: Mur cmentarny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kożuchowska	2237	20.01.1977
279	Kościół cmentarny ob. parafialny pw. Nawiedzenia NMP	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Piastowska	326	05.06.1961
280	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
281	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Barokowa brama cmentarna (od strony ul. Podgórnej z grupą rzeźbiarską Nawiedzenie w zwieńczeniu)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
282	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001

	NMP: Barokowa brama cmentarna (od strony ul. Piastowskiej z figurą św. Rocha)					
283	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Barokowa kaplica Namaszczenia z 1691 r.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
284	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Barokowa kostnica (pierwotnie kaplica) z 1691 r.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
285	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Neoromańska kaplica grobowa księżnej żagańskiej Rachel Elisabeth Pauline deTalleyrand - Périgord (zm. 1895 r.)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
286	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Barokowa figura niewiasty z pocz. XVIII w. (wtórnie wykorzystana jako rzeźba nagrobna na nagrobku usytuowanym przy murze od strony ul. Żaganny)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
287	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Klasycystyczny nagrobek	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001

	proboszcza Johannesa Kliche (zm. 1832 r.) - w formie steli nagrobnej					
288	Cmentarz przy kościel parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Klasycystyczny nagrobek proboszcza Augustina Nickla (zm. 1863 r.) - formie otwartej księgi	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
289	Cmentarz przy kościel parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Tablica umieszczona na murze od strony ul. Piastowskiej, upamiętniająca dyrektora Królewskiego Gimnazjum w Żaganiu Hermanna Wentzla (zm. 1885 r.)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
290	Cmentarz przy kościel parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Tablica umieszczona na murze od strony ul. Piastowskiej, upamiętniająca tajnego radcę prawnego Karla Heintzego (zm. 1908 r.)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
291	Cmentarz przy kościel parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Nagrobek architektoniczny z ok. 1900 r. przy	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001

	murze od strony ul. Piastowskiej					
292	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP: Fragmenty zabytkowych płyt nagrobnych, krzyże oraz żeliwne ogrodzenia znajdujące się na terenie cmentarza oraz starodrzew cmentarny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Podgórna, Piastowska	L-49/01	01.10.2001
293	Kaplica Bożego Grobu	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Piastowska	2083	29.04.1971
294	Mur otaczający teren cmentarza przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenia NMP	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żarska, Piastowska, Podgórna	L-713/A	30.03.2016
295	Kościół pw. Krzyża Świętego	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żelazna	3029	20.07.1978
296	Ogrodzenie - mur wraz z bramą głową, stanowiące integralną część dawnego zespołu kościelno-szpitalnego, utworzonego przez ks. Dorotę Talleyrand-Périgord	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żelazna-Szprotawsk a	L-455/A	28.09.2011
297	Dawny szpital św. Doroty	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żelazna 1	3134	23.08.1979
298	Budynek sióstr zakonnych w zespole szpitalnym	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żelazna 1	3135	23.08.1979
299	Kościół filialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Gimnazjaln a	338	05.06.1961

300	Kościół filialny pw. Św. Ducha	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Armii Krajowej	340	05.06.1961
301	Dawna kaplica starołuterańska ob. kościół parafialny polskokatolicki pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Wojska Polskiego 6a	L-229/A	16.10.2006
302	Wieża kościoła ewangelickiego	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Królowej Jadwigi pl.	3337	16.07.1996
303	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Piłsudskiego o Józefa 21	1187	20.06.1964
304	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Piłsudskiego o Józefa/róg Rynku/ 17	334	05.06.1961
305	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Bracka 11	K.O.K.I - 1176/64	15.04.1964
306	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Bracka 12	K.O.K.I - 1177/64	15.04.1964
307	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Bracka 18	K.O.K.I - 1186/64	15.04.1964
308	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Bracka 25	K.O.K.I - 1185/64	15.04.1964
309	Budynek /willa fabrykancka w zespole zabudowań dawnej fabryki włókienniczej Willmannów/	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Chrobrego Bolesława 16b	3130	18.07.1979
310	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Dąbrowskiego Jana Henryka 3	638	16.09.1963
311	Budynek	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Dworcowa 30	L-32	18.06.2002

312	Ogród	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Dworcowa 30	L-32	18.06.2002
313	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Gimnazjalna 1	1212	20.06.1964
314	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Gimnazjalna 3	K.O.K.I - 1229/64	20.06.1964
315	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Gimnazjalna 4	1166	15.04.1964
316	Kolegium jeziuckie	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Gimnazjalna 13	L-458/A	05.06.1961
317	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Jana Pawła II 7	1189	20.06.1964
318	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Jana Pawła II 10	L-710/A	20.06.1964
319	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Jana Pawła II 11	L-934/A	20.06.1964
320	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Joselewicza Berka 2	L-540/A	21.12.2012
321	Budynek	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Joselewicza Berka 4	L-541/A	27.12.2012
322	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 22/23	L-917/A	20.06.1964
323	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 38	L-648/A	15.04.1964
324	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 39	1167	15.04.1964
325	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 40	L-613/A	15.04.1964

326	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 41	L-329/A	20.06.1964
327	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 44	L-190/A	15.04.1964
328	Kamienica /ruina/	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Keplera Jana 61	K.O.K.I - 1184/64	15.04.1964
329	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl. 5	L-124/A	05.06.1961
330	Budynek mieszkalny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Klasztorny pl. 6	L-915/A	31.05.2023
331	Zespół zabudowy dworca kolejowego: budynek główny dworca	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa 88	L-556/A	08.02.2013
332	Zespół zabudowy dworca kolejowego: dawna poczta	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
333	Zespół zabudowy dworca kolejowego: schron jednokondygnacyjny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
334	Zespół zabudowy dworca kolejowego: żuraw wodny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
335	Zespół zabudowy dworca kolejowego: tunel techniczny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
336	Zespół zabudowy dworca kolejowego: tunel techniczny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
337	Zespół zabudowy dworca kolejowego: przejście podziemne	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
338	Zespół zabudowy dworca kolejowego: wiata nad południowym	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013

	wyściem z przejścia podziemnego					
339	Zespół zabudowy dworca kolejowego: perony z wiatami	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
340	Zespół zabudowy dworca kolejowego: schron dwukondygnacyjny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
341	Zespół zabudowy dworca kolejowego: noclegownia	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
342	Zespół zabudowy dworca kolejowego: dawna świetlica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
343	Zespół zabudowy dworca kolejowego: wieża ciśnień	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Kolejowa	L-556/A	08.02.2013
344	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Księżnej Żaganny 1	L-543/A	02.01.2013
345	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Księżnej Żaganny 4	L-544/A	02.01.2013
346	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Libelta 13	K.O.K.I - 1200/64	20.06.1964
347	Budynek dawnej ewangelickiej szkoły ludowej dla chłopców (tzw. Pestalozzi - Schule), obecnie budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących im. Stefana Banacha	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Orłat Lwowskich pl. 4, Fredry Aleksandra	L-697/A	10.09.2015
348	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Parkowa 6	1159	15.04.1964
349	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Parkowa 7	1179	20.06.1964

350	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Parkowa 15	1180	20.06.1964
351	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Parkowa 23	K.O.K.I - 1165/64	15.04.1964
352	Budynek	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Pomorska 1	L-44	30.04.2001
353	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 7	L-851/A	30.07.1958
354	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 8	L-617/A	30.07.1958
355	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 9	L-852/A	30.07.1958
356	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 10	L-616/A	30.07.1958
357	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 11	1158	15.04.1964
358	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 27	1168	15.04.1964
359	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 28	1990	05.06.1961
360	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 29	2513	05.06.1961
361	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 30	2627	05.06.1961
362	Dom	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 31	2628	05.06.1961
363	Kamienica wraz z wyposażeniem	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Rynek 35	L-66	12.11.2002

364	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 2	1191	20.06.1964
365	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 3	1192	20.06.1964
366	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 4	1193	20.06.1964
367	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 5	1162	15.04.1964
368	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 6	1194	20.06.1964
369	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 17	L-788/A	20.06.1964
370	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 18	1196	20.06.1964
371	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowackieg o Juliusza 19	1163	15.04.1964
372	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 9	1181	15.04.1964 20.06.1964
373	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 11	1182	15.04.1964 20.06.1964
374	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 12	1183	20.06.1964
375	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 13	1184	20.06.1964
376	Pałacyk	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 17	331	05.06.1961
377	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 18	1166/64	15.04.1964

378	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 21	1185	20.06.1964
379	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Słowiański pl. 24	1157	15.04.1964
380	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Sobieskieg o Jana III 16	K.O.K.I - 1189/64	15.04.1964
381	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 1	K.O.K.I - 1188/64	15.04.1964
382	Dawna siedziba Kamery Książęcej ob. Sąd Rejonowy	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 3	L-480/A	05.06.1961
383	Kamienica /ruina/	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 3	K.O.K.I - 1213/64	20.06.1964
384	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	K.O.K.I - 1214/64	20.06.1964
385	Zespół pałacowo-parkowy	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L-116/1-3/A	07.06.1984
386	Zespół pałacowo-parkowy: fontanna figuralna od strony elewacji wschodniej pałacu przedstawiająca amora z delfinami i syrenami	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L-116/1-3/A	07.06.1984
387	Zespół pałacowo-parkowy: obrys fundamentowy od strony elewacji południowej pałacu, na osi widokowej, stanowiący pozostałości po fontannie kwiatowej	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L-116/1-3/A	07.06.1984
388	Zespół pałacowo-parkowy: część fontanny figuralnej	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L-116/1-3/A	07.06.1984

	tw. żabia studnia (muszla z żabką) przy zejściu do rzeki Bóbr (związana pierwotnie z nieistniejącą oranżerią)					
389	Zespół pałacowo- parkowy: pozostałość fontanny na postumencie w wielobocznym obrysie w południowo- wschodniej części parku (związana pierwotnie z nieistniejącą oranżerią)	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L- 116/1- 3/A	07.06.1984
390	Zamek książęcy	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L- 116/1- 3/A	29.03.1948
391	Park zamkowy	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 4	L- 116/1- 3/A	15.04.1964
392	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 5	K.O.K.I - 1215/64	20.06.1964
393	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 8	K.O.K.I - 1216/64	20.06.1964
394	Domek Portiera, wchodzący w skład barokowego założenia pałacowo- parkowego, obecnie siedziba Stowarzyszenia Turystycznego „Piechur”	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Szprotawsk a 24	L-589/A	09.07.2013
395	Budynek wraz z wyposażeniem	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Śląska 21	L-40/01	03.04.2001

396	Budynek wraz z wyposażeniem	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Śląska 23	L-41/01	03.04.2001
397	Budynek	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Śląska 25	L-42	08.05.2001
398	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 7	1171	15.04.1964
399	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 8	1205	20.06.1964
400	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 11	1164	15.04.1964
401	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 12	1206	20.06.1964
402	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 13	1207	20.06.1964
403	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 15	L-868/A	20.06.1964
404	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 19	1165	15.04.1964
405	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 21	1209	20.06.1964
406	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 22	1210	20.06.1964
407	Kamienica	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Warszawsk a 23	1211	20.06.1964
408	Dawny spichlerz tzw. Młynówka	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żelazna 2	L-920/A	19.07.2023
409	Budynek mieszkalny	Żagań o statusie miejskim	Żagań	pl. Wolności 8	L-958/A	04.07.2024

410	Aleja dębowo-lipowa	Gmina: Żagań (wiejska)			L-953/A	18.06.2024
-----	---------------------	------------------------------	--	--	---------	------------

Załącznik nr 2 rejestru zabytków archeologicznych z terenu Powiatu Żagańskiego.

Lp.	gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	nr rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków
1.	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 1	11	66-13	405/Ar	1972-11-22
2.	Brzeźnica	Przyłaski	Marcinów, st. 1	18	66-13	L-101/C	2022-10-07
3.	Brzeźnica	Brzeźnica	Marcinów, st. 2	19	66-13	L-102/C	2022-10-07
4.	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 2	53	66-13	406/Ar	1972-11-22
5.	Brzeźnica	Brzeźnica	Brzeźnica, st. 3	55	66-13	405/Ar	1972-11-22
6.	Brzeźnica	Wichów	Wichów, st. 1	64	66-14	404/Ar	1972-11-22
7.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żagań, st. 2	15	68-12	184/Ar	1969-10-18
8.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żagań, st. 3	16	68-12	183/Ar	1969-10-18

9.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żagań, st. 5	18	68-12	80/Ar	1968-12-01
10.	Żagań o statusie miejskim	Żagań	Żagań, st. 1	33	68-12	174/Ar	1969-09-01
11.	Żagań	Stara Kopernia	Stara Kopernia, st. 1	8	68-13	463/Ar	1973-09-19
12.	Szprotawa	Borowina	Borowina, st. 3	142	68-15	450/Ar	1973-09-17
13.	Szprotawa	Długie	Długie, st. 1	166	68-15	466/Ar	1973-03-19
14.	Małomice	Bobrzany	Bobrzany, st. 1	34	69-13	453/Ar	1973-09-17
15.	Szprotawa	Ciecieszów	Ciecieszów, st. 1	7	69-15	498/Ar	1973-09-17
16.	Niegosławice	Rudziny	Rudziny, st. 2	12	69-16	449/Ar	1973-09-17
17.	Niegosławice	Rudziny	Rudziny, st. 1	13	69-16	447/Ar	1973-09-17
18.	Małomice	Żelisław	Żelisław, st. 1	18	70-13	175/Ar	1969-10-01
19.	Małomice	Małomice	Małomice, st. III	3	70-14	457/Ar	1973-09-19
20.	Małomice	Śliwnik	Małomice, st. I	6	70-14	456/Ar	1973-09-19
21.	Szprotawa	Nowa Kopernia	Nowa Kopernia, st. I	29	70-14	452/Ar	1973-09-17

22.	Szprotawa	Szprotawa	Szprotawa - Puszczykowo Małe, st. I	31	70-14	464/Ar	1973-09- 17
23.	Szprotawa	Szprotawa	Szprotawa - Zarzecze, st. II	36	70-14	455/Ar	1973-09- 19
24.	Szprotawa	Bobrowice	Bobrowice, st. X	19	70-15	459/Ar	1973-09- 17
25.	Szprotawa	Bobrowice	Bobrowice, st. 7	1	71-15	448/Ar	1973-09- 17
26.	Szprotawa	Bobrowice	Bobrowice, st. 1	13	71-15	462/Ar	1973-09- 17
27.	Szprotawa/ Małomice	Sieraków/ Śliwnik	Sieraków, st. 1	21	71-15	460/Ar	1973-09- 17
28.	Małomice	Śliwnik	Sieraków, st. III	27	71-15	L-85/C	2008-06- 05
29.	Szprotawa	Leszno Dolne. Leszno Górne	Biernatowo, st. II	28	71-15	L-84/C	2008-06- 05